

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра філософії

**ПРАКТИКУМ З КУРСУ
«ФІЛОСОФІЯ»**

для студентів другого курсу усіх спеціальностей

Затверджено Вченою Радою ХНМУ
протокол № 10 від 28.10.2010

Харків – 2010

Практикум з курсу «Філософія» для студентів другого курсу усіх спеціальностей / А.П. Алексеєнко, К.І. Карпенко, Л.О. Гончаренко, О.А. Марущенко, О.С. Руденко, Ю.С. Сіда, В.В. Дейнека, Л.І. Насонова. – Харків: ХНМУ, 2010. – 6 с.

Колектив авторів:

А.П. Алексеєнко – доктор філософських наук, професор, зав. кафедри;
К.І. Карпенко – доктор філософських наук, професор;
Л.О. Гончаренко – кандидат філософських наук, доцент;
О.А. Марущенко – кандидат соціологічних наук, доцент;
О.С. Руденко – кандидат соціологічних наук, доцент;
Ю.С. Сіда – кандидат соціологічних наук, доцент;
В.В. Дейнека – асистент;
Л.І. Насонова – асистент.

Відповідальний за випуск – д-р філос. наук, проф. А.П. Алексеєнко

Тема 1. СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ І ФІЛОСОФІЯ

Ключові слова: світогляд, світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, міфологія, релігія, філософія, мудрість, людина, світ, знання, ідеали, цінності, віра, матеріалізм, ідеалізм, об'єктивний ідеалізм, суб'єктивний ідеалізм, агностицизм, діалектика, метафізика, онтологія, гносеологія, аксіологія, антропологія, соціальна філософія.

Актуальність теми. Проблема світогляду людини та його співвідношення з філософією посідає центральне місце у курсі філософії. Усвідомлення себе у світі, орієнтація в навколишній дійсності є обов'язковими умовами цілеспрямованої, усвідомленої поведінки. Остання припускає відповіді на питання як про походження світу й людини взагалі, так і певного народу або племені зокрема; про устрій світу й місце в ньому людини, а також відповідає на питання, що є людина і яке її майбутнє. Дана тема має велике значення для формування філософської культури майбутніх лікарів.

Загальна мета. Дати характеристику світогляду, розкрити основні структурні елементи, проаналізувати історичні типи світогляду, а також розкрити фактори, які впливають на формування світогляду кожної людини.

Конкретні цілі:

- дати визначення світогляду й охарактеризувати його елементи;
- проаналізувати історичні типи світогляду;
- з'ясувати предмет філософії та її основні проблеми;
- розкрити специфіку філософської культури лікаря.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття світогляду та його структура.
2. Міфологічний світогляд як самосвідомість первісного суспільства.
3. Релігійний світогляд, його особливості.
4. Філософія: предмет і зв'язок із світоглядом.
5. Матеріалізм та ідеалізм – основні напрямки розвитку філософії.
6. Проблема методу у філософії: діалектика та метафізика.
7. Філософія і медицина.

Цільові навчаючі завдання:

1. Філософія виникає:

- a. у VI ст. до н.е.
- b. у IX–VIII ст. до н.е.
- c. у II ст. до н.е.
- d. у I ст. н.е.

2. Вперше використовує поняття «філософія»:

- a. Конфуцій
- b. Піфагор
- c. Сократ
- d. Платон

- 3. До філософських питань належать:**
- a.* Що таке людина і яке її місце у світі?
 - b.* Що таке свобода?
 - c.* У чому сенс людського буття?
 - d.* У чому сутність гравітації?
 - e.* Які конкретні шляхи вирішення екологічної кризи?
 - f.* Що таке спадковість?
- 4. Філософський напрямок – це:**
- a.* матеріалізм
 - b.* піфагорійська школа
 - c.* екзистенціалізм
 - d.* ідеалізм
 - e.* неопозитивізм
- 5. Предметом філософії є:**
- a.* людина та її сутнісні виміри
 - b.* суспільство та його історія
 - c.* людина і світ у взаємовідношенні
 - d.* природа у всій її багатоманітності
 - e.* найбільш загальні закони розвитку суспільства і мислення
- 6. Філософія може бути визначена як:**
- a.* система найбільш загальних теоретичних поглядів на світ, на місце людини в ньому
 - b.* мудрість взагалі
 - c.* сукупність моральних правил та норм
 - d.* система релігійних вчень про світ і людину
- 7. До судження, яке краще за інші трактує позицію матеріалізму, відносять:**
- a.* матеріалізм визнає пізнання світу
 - b.* на думку матеріалістів, воля і цілі людей не мають суттєвого значення для розвитку природи і суспільства
 - c.* матеріалізм – це філософський напрямок, який визнає первинність матеріального, природного начала і вторинність ідеального, духовного
 - d.* згідно з матеріалізмом явища світу підпорядковані закономірностям
- 8. Об'єктивний ідеалізм характеризує судження:**
- a.* об'єктивний ідеалізм не визнає можливість пізнання світу
 - b.* об'єктивний ідеалізм визнає первинним абсолютну ідею, надсвітовий дух
 - c.* об'єктивний ідеалізм стверджує, що світ залежить від волі і свідомості видатної особи
 - d.* об'єктивний ідеалізм вважає причиною світу божественний першопочаток
- 9. Гносеологія – це філософське вчення:**
- a.* про пізнання світу
 - b.* про знання взагалі
 - c.* про закони розвитку
 - d.* раннього християнства
- 10. Головною функцією, що виконує філософія, є:**
- a.* світоглядна
 - b.* регулятивна
 - c.* методологічна

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Що таке світогляд?
2. Які елементи входять до структури світогляду?
3. Охарактеризуйте історичні типи світогляду.
4. Яким чином проходив процес становлення філософського знання?
5. Де, коли, чому і як виникає філософія?
6. Що становить предмет філософського дослідження?
7. У чому полягає сутність матеріалізму та ідеалізму?
8. Чим відрізняються об'єктивний та суб'єктивний ідеалізм?
9. Що таке агностицизм?
10. Розкрийте співвідношення світогляду і філософії.
11. Які функції характерні для філософії?
12. Що входить до структури філософії?
13. Яке місце посідає філософія у системі культури?
14. Розкрийте зв'язок філософії і медицини?
15. Дайте логічне обґрунтування вислову Л. Шестова: «Завдання філософії не в тому, щоб заспокоювати людей, а в тому, щоб бентежити їх».
16. Як Ви розумієте вислів: «Філософія є сповідь її творця» (Ніцше)?
17. Розкрийте зміст наступного вислову: «Філософія є системою виховання людини близькою до Бога» (М. Шелер).
18. Як співвідносяться між собою філософія і світогляд?
19. Чим відрізняються між собою філософія і наука?
20. Яким чином філософія впливає на формування світогляду сучасного лікаря?

Теми рефератів:

1. Міфологія як історичний тип світогляду.
2. Роль філософії у формуванні наукового світогляду.
3. Світогляд сучасного лікаря: соціологічний портрет.
4. Філософія і розвиток духовного світу людини.
5. Філософія і світогляд.
6. Філософія і медицина.
7. Статус філософії та її взаємовідносини з іншими науками.
8. Природа філософських проблем.
9. Витоки філософії.
10. Специфіка філософського пізнання.

Література:

1. Введение в философию. В 2 ч. / Под ред. И.Т. Фролова. – Ч. 1. – М., 1989.
2. Горак Г.І. Філософія: курс лекцій. – К., 1997.
3. Лосев А.Ф. Философия, мифология, культура. – М., 1991.
4. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. – 2-е изд. – М., 1998.
5. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М., 1992.
6. Попов М.В. Філософія і медицина. – К., 2001.
7. Попов М.В. Аксиологія і медицина. – К., 2003.
8. Спиркин А.Г. Философия. Учебник. – М., 2001.

9. Степанов В. Філософія для студентів та аспірантів медичного фаху. Навчальний посібник. – Вінниця. – 2003.
10. Торосян В.Г. Ценность философии // Вопр. Философии. – 1993. – № 9.
11. Філософія. Підручник для студентів-медиків. За ред. М.В.Попова, О.О.Закордонця. – Х., 2005.
12. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1998.
13. Філософія: Підручник / За заг. ред. М.І.Горлача, В.Г.Кременя, В.К.Рибалка. – Харків, 2000.
14. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П.Андрущенко, І.В.Бойченко та ін. – К., 1997.

Тема 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНІХ ЧАСІВ, СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

Ключові слова: космологізм, онтологізм, міра, мудрість, архе, атом, ідея, атараксія, діалектика, метафізика, софістика, джерело руху, логос, матерія, форма, причина, епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, неоплатонізм, кінізм, монотеїзм, креаціонізм, провіденціалізм, теодіцея, есхатологія, патристика, схоластика, містика, апологетика, номіналізм, реалізм, концептуалізм, теоцентризм, томізм, дух, душа, «теорія двоїстої істини», гуманізм, антропоцентризм, натурфілософія, деїзм, пантеїзм, панпсихізм, макрокосм, мікркосм, геліоцентризм, соціальні теорії, геліоцентрична система, нескінченність Всесвіту, секуляризація.

Актуальність теми. Антична філософія посідає провідне місце не тільки у європейській філософії, але і в культурі загалом. Це обумовлено тим, що вона розробила цілу низку ідей, які стали своєрідним фундаментом для подальшого розвитку філософської думки. Вивчаючи вихідні ідеї античної філософії, можна простежити розвиток людського мислення від простої єдності до диференційної багатоманітності та свідомої деталізації. Осмислення епохи Середньовіччя дозволяє зрозуміти досягнення, що мали подальший вплив на духовний розвиток людини і суспільства. Перегляд провідних філософських ідей доби Відродження дає можливість виразно побачити перехідний характер епохи, яка була суперечливою і неоднозначною.

Загальна мета. Дати загальну характеристику філософії Античності, Середньовіччя та епохи Відродження, розкрити сутність основних напрямків, що сформувалися у ці періоди, характерні риси та особливості філософських пошуків.

Конкретні цілі:

- визначити загальні риси античної філософії;
- проаналізувати умови формування та етапи розвитку античної філософії;
- дати характеристику основних ідей представників античної філософії;
- показати зв'язок античної філософії та медицини;
- проаналізувати загальні риси та напрямки філософії Середньовіччя;
- розкрити позитивні ідеї середньовічних мислителів;
- проаналізувати особливості епохи, її провідну тематику Відродження;
- показати зв'язок між Середньовіччям і Відродженням;
- прослідкувати зміни, що відбулися у християнському світогляді в епоху Відродження.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Особливості, умови формування та етапи розвитку античної філософії.
2. Ідеї та представники високої класики в розвитку античної філософії: софісти, Сократ, Платон та Аристотель. Античні лікарі-філософи.
3. Визначальні ознаки середньовічної філософії. Основні проблеми середньовічної патристики. Філософське вчення Августина Блаженного.
4. Схоластика як провідний напрямок середньовічної філософії. Полеміка номіналізму і реалізму.
5. Епоха Відродження та її філософські здобутки.

Цільові навчаючі завдання:

1. Засновником діалектики був:

- a.* Фалес
- b.* Демокріт
- c.* Геракліт
- d.* Платон

2. Перша філософія у Аристотеля називалася:

- a.* діалектика
- b.* аналітика
- c.* логіка
- d.* метафізика

3. Вислів «Людина є мірою усіх речей» належить:

- a.* Сократу
- b.* Протагору
- c.* Платону
- d.* Геракліту

4. Вчителем Олександра Македонського був видатний давньогрецький філософ:

- a.* Демокріт
- b.* Сократ
- c.* Платон
- d.* Аристотель

5. Заснування першої філософської школи Академії (від розташування її у парку міфічного героя Академа) пов'язане з ім'ям:

- a.* Сократа
- b.* Платона
- c.* Аристотеля
- d.* Демокріта

6. До ключових понять філософії Аристотеля відносять:

- a.* матерію
- b.* «форму всіх форм»
- c.* першу матерію
- d.* світ ідей

7. Вислів: «Платон мій друг, але істина дорожча» належить

- a.* Сократу
- b.* Демокріту

- c.* Піфагору
- d.* Аристотелю

8. До характерних рис середньовічної філософії належать:

- a.* космоцентризм
- b.* теоцентризм
- c.* природоцентризм
- d.* культуроцентризм
- e.* антропоцентризм

9. Уперше обґрунтував ідею «двоїстої істини» середньовічний філософ:

- a.* Тертуліан
- b.* П'єр Абеляр
- c.* Августин Блаженний
- d.* Фома Аквінський

10. Номіналізм – це:

- a.* вчення про методи
- b.* мистецтво ведення теологічних диспутів
- c.* філософське вчення, яке заперечує онтологічне значення універсалій (загальних понять)
- d.* філософське вчення, яке, не приписуючи загальним поняттям онтологічної реальності, разом з тим стверджує, що вони відображають спільні ознаки одиничних речей

11. Реалізм представляє середньовічний філософ:

- a.* Ансельм Кентерберійський
- b.* Росцелін
- c.* Фома Аквінський
- d.* Роджер Бекон

12. Онтологічним принципом середньовічної філософії є:

- a.* раціоналізм
- b.* креаціонізм
- c.* одкровення
- d.* формалізм

13. Гносеологічним принципом середньовічної філософії є:

- a.* історизм
- b.* раціоналізм
- c.* одкровення
- d.* креаціонізм

14. Для патристики були характерні ідеї:

- a.* доведення існування Бога
- b.* безсмертя душі
- c.* визнання матеріальності світу
- d.* заперечення унікальності духовного світу людини

15. Антропоцентризм – це:

- a.* розділ підручника з антропології
- b.* вчення про божественне походження людини
- c.* філософські погляди, згідно з якими людина є центром і вищою метою світобудови

16. Визначте відповідність:

А	Б
1. Гуманізм 2. Пантеїзм 3. Натурфілософія	<i>a.</i> філософія природи <i>b.</i> Бог має персональне буття <i>c.</i> віра в людину як вільну і необмежену в своїх можливостях <i>d.</i> ідея божественного творіння світу <i>e.</i> Бог та природа – одне й те ж саме

17. До характерних парадигм філософського мислення епохи Відродження належить:

- a.* антропоцентризм
- b.* пантеїзм
- c.* онтологізм
- d.* гуманізм
- e.* космологізм

18. Пантеїстичною ідеєю, притаманною філософським системам, є ідеї:

- a.* Платона
- b.* Аристотеля
- c.* Дж. Бруно
- d.* Ф. Аквінського
- e.* Ніколо Макіавеллі

19. До провідної теми філософських пошуків епохи Відродження належить:

- a.* метафізика
- b.* магія
- c.* геоцентризм
- d.* гуманізм

20. Натурфілософія Дж. Бруно сформована під впливом:

- a.* геоцентричної системи
- b.* канонічно-церковного вчення
- c.* геліоцентричної системи

21. Принцип збігу протилежностей сформулював:

- a.* Дж. Бруно
- b.* Галілео Галілей
- c.* М. Копернік
- d.* М. Кузанський

22. Якими рисами характеризувалася Людина епохи Відродження?

- a.* людина, що є творцем своєї долі
- b.* людина, що є гріховною
- c.* людина, що повинна піклуватися про спасіння своєї душі
- d.* людина, що усвідомлює своє земне призначення

23. Соціальні ідеї епохи Відродження розвивав:

- a.* Дж. Бруно
- b.* Томас Мор
- c.* М. Копернік
- d.* Н. Макіавеллі

24. Характерними особливостями для натурфілософії Відродження були:

- a. гілозоїзм
- b. агностицизм
- c. теоцентризм
- d. геліоцентризм

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Розкрийте співвідношення понять «антична філософія» та «давньогрецька філософія».
2. У чому полягали основні здобутки представників мілетської школи?
3. Охарактеризуйте найважливіші особливості філософії Геракліта Ефеського.
4. У чому полягає сутність атомістичного вчення Левкіппа-Демокріта?
5. Охарактеризуйте основні здобутки філософської діяльності Сократа.
6. Розкрийте зміст і значення основних ідей Платона.
7. Поясніть значення провідних ідей філософії Аристотеля.
8. Порівняйте ідеї Платона та Аристотеля і обґрунтуйте свої висновки.
9. Проаналізуйте погляди Платона і Аристотеля на державу і суспільство.
10. Охарактеризуйте загальні риси та особливості середньовічної філософії.
11. Чим пояснюється панування теоцентризму у середньовічній філософії?
12. Що таке патристика? Філософські ідеї Августина Блаженного.
13. Суть схоластики як типу релігійної філософії. Релігійно-філософське вчення Ф. Аквінського.
14. У чому суть суперечки між номіналістами та реалістами?
15. Яким чином простежуються ідеї Платона і Аристотеля у філософії середніх віків?
16. У чому полягає зв'язок Античності з Середньовіччям?
17. Охарактеризуйте основні риси епохи Відродження.
18. Що таке деїзм, пантеїзм, гуманізм та антропоцентризм?
19. Розкрийте сутність натурфілософії Відродження.
20. Якими рисами характеризується гуманізм Відродження?
21. У чому полягають позитивні і негативні моменти антропоцентризму Відродження?
22. У чому полягає суть нових підходів до розуміння суспільства у філософських поглядах представників епохи Відродження?
23. Який зв'язок існує між ідеями ренесансного гуманізму та ідеями Реформації?

Теми рефератів:

1. Феномен античної філософії в європейській історії.
2. Сократ: проблема людини та діалогічної природи філософського знання.
3. Піфагор і піфагорійський союз.
4. Філософське вчення Платона.
5. Вихідні ідеї філософії Аристотеля.
6. Антична філософія і медицина.
7. Основні причини зміни світоглядних орієнтирів при переході від античності до Середньовіччя.
8. Середньовічна філософія мусульманського Сходу: Авіценна (Ібн Сіна), Аверроес, Ібн Рушд.
9. Філософське і медичне вчення Авіценни (Ібн Сіни).

10. Схоластика і містика як провідні напрямки середньовічної філософії: тотожне та відмінне.
11. Абельяр П.: боротьба здорового глузду з догматизмом у середньовічній філософії.
12. Середньовічна філософія як синтез двох традицій: християнського одкровення та античної філософії.
13. Проблема душі і тіла у філософії середніх віків.
14. Фома Аквінський і філософія томізму.
15. Суперечливий характер соціально-культурних та духовних процесів європейського Відродження.
16. Вихідні ідеї філософії гуманізму та їх світоглядне значення.
17. Проблема людини у філософії і мистецтві Відродження.
18. Натурфілософія Дж. Бруно і Г. Галілея.
19. Парацельс і його боротьба проти схоластичної медицини.
20. Ренесансний скептицизм.
21. Сутність ідеології централізованої держави (Н. Макіавеллі, Ж. Боден).
22. Попередники утопічного соціалізму (Томас Мор, Томмазо Кампанелла).

Література:

1. Августин Аврелий. Исповедь. – М., 1991.
2. Античные философы. Свидетельства, фрагменты, тексты. – К., 1995.
3. Богомолов А.С. Античная философия. – М., 1995.
4. Введение в философию. В 2 ч. / Под ред. И.Т. Фролова. – Ч. 1. – М., 1989.
5. Виндельбанд В. История древней философии. – К., 1995.
6. Волков Г. У колыбели науки. – М., 1971.
7. Горак Г.І. Філософія: курс лекцій. – К., 1997.
8. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
9. Гуревич А.Я. Средневековый мир. – М., 1990.
10. История философии в кратком изложении. – М., 1991.
11. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. – 2-е изд. – М., 1998.
12. Коплстон В.В. Історія середньовічної філософії. – К., 1997.
13. Лосев А.Ф. Философия, мифология, культура. – М., 1991.
14. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М., 1992.
15. Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації. – К.: Львів. 2000.
16. Попов М.В. Філософія і медицина. – К., 2001.
17. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія; Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К., 2006.
18. Скирбек К.Г., Гилье Н. История философии: Пер. с англ. – М., 2000.
19. Соколов В.В. Европейская философия XV–XVII вв. – М., 1989.
20. Спиркин А.Г. Философия. Учебник. – М., 2001.
21. Степанов В. Філософія для студентів та аспірантів медичного фаху. Навчальний посібник. – Вінниця. 2003.
22. Философский энциклопедический словарь. – М., 2002.
23. Філософія: Підручник / За заг. ред. М.І. Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибалка. – Харків, 2000.
24. Філософія: Підручник / І.В. Бичко, І.В. Бойченко, В.Г. Табачковський. – К., 2001.

25. Філософія: підручник для студентів-медиків; за редакцією М.В. Попова, О.О. Закордонця. – К., 2005.
26. Чанышев А.Н. Курс лекцій по древней и средневековой философии. – М., 1991.
27. Чикин С.Я. Врачи-философы. – М., 1990.

Тема 3. ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ТА НОВІТНІХ ЧАСІВ

Ключові слова: раціоналізм, ірраціоналізм, емпіризм, індукція, дедукція, механіцизм, пантеїзм, деїзм, антропоцентризм, гуманізм, природне право, теорія суспільного договору, субстанція, наукоцентризм, антропологічний матеріалізм, абсолютний ідеалізм, діалектика, імператив, «річ в собі», виробничі сили, виробничі відносини, абсолютна ідея, антропологізм, плюралізм, парадигма, верифікація, фальсифікація, конвенціоналізм, редукціонізм, конвергенція, інновація, сайєнтизм, антисайєнтизм, позитивізм, махізм, неопозитивізм, постпозитивізм, психоаналіз, психологічна травма, витиснення, амнезія, лібідо, id, ego, Super-ego, катарсис, сублімація, регресія, трансфер, ідентичність, психоз, невроз, соціальна деструктивність, агресія, сексуальність, екзистенція, дійсне буття, недійсне буття, Інший, екзистенційна ситуація, комунікація, неотомізм, тейярдизм, персоналізм, концепція двох істин, космізм, філософія спільної справи, філософія всеєдності, пневмосфера.

Актуальність теми. Сучасні тенденції розвитку суспільства неможливо уявити без засвоєння спадщини, що нам залишила європейська філософія XVII–XX ст. Філософія Нового часу пов'язана з революціями в європейських країнах, що обумовило розвиток науки та народження нової філософської орієнтації на науку. У XVIII ст. представники філософії Просвітництва вважали, що недоліки суспільного світовпорядкування відбуваються від неосвіченості людей і що шляхом просвітництва можливо змінити суспільний порядок на краще. Після німецької класичної філософії відбулося формування головних філософських шкіл та напрямків, що існують у філософській думці до теперішнього часу: марксизм, позитивізм, герменевтика, антропологія, екзистенціалізм, фрейдизм та ін. В умовах зростаючого потоку інформації та інтенсифікації соціально-політичних проблем сучасна філософія представлена широким спектром ідей, шкіл та напрямків. Її завдання полягає у теоретичному збагаченні розуму, який володіє теоретичними методами і є готовим до критичного сприйняття оточуючого середовища в усіх його складностях. Проте виникає потреба у самозахисті людини, людської індивідуальності перед лицем раціоналістичних спокус інструментального розуму.

Загальна мета: розкрити сутність, специфіку розвитку основних напрямків, течій та ідей європейської філософії XVII–XX ст.

Конкретні цілі:

- розкрити сутність механіко-матеріалістичної картини світу Нового часу;
- уяснити в чому схожість і кардинальна відмінність двох концепцій наукового методу Ф. Бекона і Р. Декарта;
- охарактеризувати суспільно-політичні ідеали Просвітництва, а також ідеї громадянського суспільства та суспільного договору;

- розглянути розвиток філософської думки XVII–XVIII ст. та її основні філософські напрямки;
- дати характеристику класичній німецькій філософії, що представлена І. Кантом, Й. Фіхте, Г. Гегелем та Л. Фейєрбахом;
- провести паралелі та визначити концептуальні відмінності філософської думки таких напрямків, як класична філософія та матеріалістична філософія;
- з'ясувати основні риси філософії XX–XXI ст.;
- розкрити сутність основних напрямків сучасної філософії;
- визначити місце російської релігійної філософії кінця XIX–початку XX століть у світовій філософії.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Емпіричний та раціоналістичний напрямки у філософії Нового часу.
2. Суб'єктивно-ідеалістичний сенсуалізм Д. Берклі та Д. Юма.
3. Класична німецька філософія (Кант, Гегель, Фейєрбах).
4. Філософія марксизму.
5. Загальна характеристика основних рис та напрямків сучасної західної філософії.
6. Російська релігійна філософія і російський космізм кінця XIX – початку XX ст.

Цільові навчаючі завдання:

1. Представником емпіризму в філософії Нового часу був:

- a. Ф. Бекон
- b. Р. Декарт
- c. Б. Спіноза
- d. Дж. Локк

2. Емпіризм – це:

- a. філософське вчення, що ототожнює поняття «Бог» і «природа», при тому, що природа надихається та наділяється божими властивостями
- b. деяка першооснова, об'єктивна реальність
- c. це напрямок у гносеології, що визнає чуттєве сприйняття, чуттєвий досвід як єдине можливе джерело дійсного знання.

3. Раціоналізм – це поняття, що означає:

- a. напрямок у теорії пізнання, що висуває за найбільш вірогідне пізнання за допомогою розуму
- b. теоретичне пізнання, що засноване на знаннях
- c. правило, яким керуються в поведінці
- d. напрямок розвитку, що характеризується переходом від нижчого до вищого, від менш досконалого до більш досконалого.

4. Індукція – це поняття, що означає:

- a. метод психологічного впливу
- b. метод мислення, який побудовано на переході від загального до часткового
- c. метод всеохоплюючого пізнання
- d. метод мислення, який побудовано на переході від часткового до загального.

5. Вчення Р. Декарта про субстанцію має назву:

- a. дуалізм
- b. монізм
- c. плюралізм
- d. універсальна математика

- 6. Антропоцентризм – це:**
- a. система поглядів, що визнає цінності людини як особистості, його права на свободу, щастя, рівність
 - b. світогляд, що оцінює світ через людину, вважаючи її головною цінністю всесвіту
 - c. сукупність поглядів, оцінок, норм та настанов людини щодо світу
 - d. система загальних теоретичних поглядів на світ та людину, на їх взаємовідношення, на відношення людини до людини.
- 7. Представниками філософії епохи Просвітництва є:**
- a. Й. Гете
 - b. Дж. Локк
 - c. Вольтер
 - d. Ж.Ж. Руссо
 - e. О. Бальзак
 - f. Д. Дідро
 - g. П. Гольбах
 - h. Стендаль
 - i. К. Маркс
- 8. Теорію «природного права» розробив:**
- a. К. Гельвецій
 - b. Ж. Ламетрі
 - c. І. Гердер
 - d. Дж. Локк
 - e. Ж.Ж. Руссо
- 9. Як Ви розумієте вислів Лейбніца: „Нема нічого в розумі, чого б раніше не було у відчуттях, окрім самого розуму”.**
- 10. Чому Вольтер стверджував, що якби Бога не було, то його потрібно було б вигадати?**
- 11. Німецька класична філософія виникла в:**
- a. XIV ст.
 - b. XVIII ст.
 - c. XIX ст.
 - d. XX ст.
- 12. І. Кант за своїми поглядами був:**
- a. матеріалістом
 - b. ідеалістом
 - c. дуалістом
 - d. агностиком
- 13. «Річ в собі» у І. Канта означає:**
- a. закриту для інших особистість
 - b. прихований сенс речі
 - c. закон
 - d. сутність
- 14. Сутність практичного розуму за Кантом – це:**
- a. поведінка в сім'ї
 - b. перетворення природи
 - c. перетворення природи
 - d. поведінка людини в суспільстві, в житті взагалі

15. Абсолютна ідея Г. Гегеля починає розвиток з:

- a.* мислення
- b.* свободи волі
- c.* природи
- d.* суспільства

16. Основні закони діалектики були сформульовані:

- a.* Кантом
- b.* Фейєрбахом
- c.* Фіхте
- d.* Гегелем

17. Матеріалізм Л. Фейєрбаха отримав назву антропологічного тому, що він:

- a.* розглядав походження людини
- b.* розглядав місце людини у суспільному процесі
- c.* розглядав природу людини
- d.* аналізував моральну поведінку людини

18. Відповідно до Л. Фейєрбаха суспільний розвиток визначає категорія:

- a.* мислення
- b.* любов
- c.* самосвідомість нації
- d.* обов'язок

19. Основні риси сучасної філософії – це:

- a.* плюралізм
- b.* ідентичність
- c.* еkleктика
- d.* повернення до деяких ідей минулого
- e.* монізм
- f.* синкретизм
- g.* ірраціоналізм

20. Антропологізм – це:

- a.* ненависть до людей
- b.* вчення про вікові категорії людей
- c.* узагальнене філософське вчення про людину
- d.* вчення про персональну відповідальність людини

21. Сайєнтизм – це:

- a.* вчення про роль комп'ютерів у сучасному суспільстві
- b.* концепція ірраціонального сприйняття світу
- c.* напрямок у філософії, що визначає роль науки у суспільному розвитку
- d.* напрямок у філософії, що визначає тенденції співвідношення індивідуальної та суспільної свідомості

22. Плюралізм – це:

- a.* концепція, що визнає рівноцінність матеріального та ідеального начал буття
- b.* концепція, що визнає визначальну роль науки і техніки у духовному розвитку людини
- c.* толерантне співіснування різних філософських ідей і течій
- d.* визнання первинності матерії і вторинності свідомості

23. Верифікація – це:

- a.* перевірка політичної благонадійності особи
- b.* перевірка етичних знань студентів

- c. перевірка результатів наукового пізнання на досвіді
- d. юридична перевірка результатів соціального пізнання

24. Редукціонізм – це:

- a. відмова від емпіричної перевірки наукових знань
- b. абсолютизація ролі емпіричних фактів наукового пізнання
- c. доведення до абсурду заздалегідь невірних знань
- d. модернізація наукового пізнання

25. Конвенціоналізм – це:

- a. домовленість між політиками про перспективи суспільного розвитку
- b. домовленість між вченими про заборону певних напрямків наукового пізнання
- c. домовленість між вченими про те, що вважати істинним знанням
- d. відмова від перевірки істинності наукових знань на практиці

26. Постпозитивізм – це:

- a. філософський напрямок, що головним предметом філософії називає проблему людини
- b. філософський напрямок, що головним предметом філософії називає проблему істинності
- c. філософський напрямок, що головним предметом філософії називає проблему співіснування людей у малих колективах
- d. філософський напрямок, що головним предметом філософії називає проблему мови повсякденності, повсякденного життя

27. Родоначальником психоаналізу є:

- a. Маркс
- b. Шопенгауер
- c. Гадамер
- d. Фуко
- e. Фрейд

28. Не відноситься до структури психіки за Фрейдом:

- a. Пам'ять
- b. «Я»
- c. ego (свідомість)
- d. super-ego

29. Екзистенція – це:

- a. співбуття природної та соціальної реальності
- b. естетичне сприйняття реальності
- c. буття конкретної людини у конкретному місті та часі
- d. концепція, що недооцінює значення природи у житті людини

30. Поняття «екзистенційна ситуація» запропонував:

- a. К. Ясперс
- b. С. Кьєркегор
- c. А. Камю
- d. М. Хайдеггер

31. Екзистенціалізм як філософський напрямок виник:

- a. у період війни 1812 року
- b. у період I Світової війни
- c. у період жовтневої революції у Росії
- d. у період II Світової війни

32. Автором понять дійсне та недійсне буття є:

- a. К. Ясперс
- b. С. Кьєркегор
- c. А. Камю
- d. М. Хайдеггер
- e. Ф. Достоевський

33. До ортодоксальних напрямків релігійної філософії належить:

- a. персоналізм
- b. позитивізм
- c. неотомізм
- d. тейярдизм

34. До неортодоксальних напрямків релігійної філософії належить:

- a. персоналізм
- b. позитивізм
- c. неотомізм
- d. тейярдизм

35. Ідею спільної справи розвивав:

- a. Ф. Достоевський
- b. П. Флоренський
- c. М. Булгаков
- d. Н. Фьодоров
- e. В. Соловйов

36. Релігійно-філософську концепцію всеєдності розвивав:

- a. Ф. Достоевський
- b. П. Флоренський
- c. М. Булгаков
- d. Н. Фьодоров
- e. В. Соловйов

37. Назвіть аргументи на користь тези про те, що «екзистенціалізм – це гуманізм».

38. У чому полягає сутність поняття «закрите суспільство»? Хто його автор?

39. Як Ви розумієте концепцію конфлікту цивілізацій (Хантінгтон С.)?

40. У чому полягає особливість концепції космізму, що розвивали російські філософи кінця XIX – початку XX ст.?

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Які головні проблеми вирішували філософи Нового часу?
2. У чому полягають основні ідеї емпіризму?
3. У чому є сутність раціоналізму Р. Декарта?
4. У чому полягає теорія сенсуалізму Д. Локка?
5. У чому полягає сутність теорій «суспільного договору» Ж.Ж. Руссо та «природного права» Т. Гоббса?
6. У чому полягає концепція агностицизму Д. Юма?
7. З чим пов'язана зміна філософської проблематики епохи Просвітництва в історії розвитку філософської думки?
8. Назвіть історичні межі та основні риси німецької класичної філософії.

9. Які особливості філософії І. Канта докритичного і критичного періодів?
10. Охарактеризуйте особливості філософської концепції Й. Фіхте.
11. У чому полягає антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха?
12. У чому сутність основних законів діалектики, що сформульовані Г. Гегелем?
13. Які погляди Г. Гегеля на людину, суспільство та процес пізнання?
14. Яким чином філософія Г. Гегеля вплинула на погляди К. Маркса?
15. Які історичні передумови виникнення марксизму?
16. Які основні погляди К. Маркса на людину, суспільство та природу?
17. У чому полягають особливості класичної та некласичної раціональності?
18. Назвіть основні відмінності філософії ХХ століття.
19. Назвіть причини виникнення сайєнтистського та антисайєнтистського напрямків у сучасній філософії? Інтереси яких соціальних прошарків вони віддзеркалюють?
20. У чому полягають особливості філософії науки ХХ ст.?
21. Що таке «наукова парадигма»? Хто є автором цього поняття?
22. Чому позитивізм змінював свої історичні форми?
23. У чому полягають історичні та теоретичні передумови виникнення психоаналізу?
24. Розкрийте філософський зміст психоаналітичної теорії.
25. У чому полягає особливість антропологічного напрямку у сучасній філософії?
26. Що таке «екзистенція»? Хто першим запропонував це поняття?
27. Хто є автором понять «дійсне буття» та «недійсне буття»? Назвіть основні критерії їх визначення.
28. У чому сутність поняття «екзистенційна ситуація»?
29. Визначте, яким чином пов'язані сучасна наука та розвиток релігійної філософії.
30. Назвіть особливості ортодоксальних та неортодоксальних релігійно-філософських концепцій.
31. Яке місце посідає російська релігійна філософія кінця ХІХ – початку ХХ століть у світовій філософії?
32. У чому полягає основна ідея концепції спільної справи М. Фьодорова?

Теми рефератів:

1. Філософське значення відкриттів Галілея та Ньютона.
2. Праця М. Коперніка «Про обертання небесних сфер» та розвиток філософії і науки.
3. Проблема людини в філософії Просвітництва.
4. Філософські та соціально-політичні погляди Дж. Локка.
5. Теорія «суспільного договору» Т. Гоббса та суспільно-правовий ідеал Просвітництва.
6. Філософія французького Просвітництва (Вольтер та Ж.Ж. Руссо).
7. Філософія І. Канта: принцип трансцендентального ідеалізму.
8. Етичні погляди І. Канта.
9. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.
10. Схематика гегелівської енциклопедії філософських наук.
11. Здобутки та недоліки ідеалізму та діалектики Г. Гегеля.
12. Історичні та філософські передумови виникнення марксизму.
13. Історична доля марксизму.
14. Постпозитивізм і західна філософія науки.
15. Ніцше і фашизм.
16. Філософський ірраціоналізм А. Шопенгауера і Ф. Ніцше.

17. Екзистенціалізм та проблеми гуманізму у філософії Ж. -П. Сартра.
18. Мішель Фуко та структуралізм в історії.
19. Постмодернізм в сучасній філософії і культурі.
20. Фрейдомарксизм Е. Фромма.
21. Філософія всеєдності В. Соловйова.
22. Філософія персоналізму І. Бердяєва.
23. Філософський ірраціоналізм А. Шопенгауера і Ф. Ніцше.
24. С. Хантінгтон про «зіткнення цивілізацій і зміну світового порядку».

Література:

1. Алексеев П.В. История философии: Учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 240 с.
2. Амельченко Н. Прометей на скелі сучасності (Образ Просвітництва в сучасній культурі) // Філософська думка. – 1999. – № 5. – С. 3.
3. Антисери Д., Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней: от романтизма до наших дней / Пер. и ред. Мальцева С. – Спб.: Пневма, 2002.
4. Блинников Л.В. Великие философы. Словарь-справочник. – М.: Логос, 1999.
5. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Пер. с фр. и вступ. ст. С. Н. Зенкина. – М.: «Добросвет», 2000.
6. Бубер М. Я и ты. – М., 1993.
7. Вальверде К. Философская антропология. – М.: «Христианская Россия», 2000.
8. Введение в философию. Учеб. для вузов: В 2 ч. / Под общ. ред. И.Т. Фролова. – М., 1991.
9. Вейнингер О. Последние слова; Пол и характер: Сборник / Пер. с нем; Худ. Обл. М.В. Драко. – Мн.: «Поппури», 1997.
10. Великие мыслители о великих вопросах: Современная западная философия / Под. Ред. Варгезе Р.; Пер. Савельев К. – М.: Фомр – Пресс; М.: Гранд, 2000.
11. Витгенштейн Л. Философские исследования // Витгенштейн Л. Философские работы. Часть I. Пер. с нем. / Составл., вступ. Статья, примеч. М.С. Козловой. – М.: Издательство «Гнозис», 1994. – С.75 – 321.
12. Вольтер. Философские сочинения. – М.: Наука, 1983.
13. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: Пер. с нем. / Общ. ред. и вступ. ст. Б.Н Бессонова. – М.: Прогресс, 1988.
14. Грей Джон. Поминки по Просвещению: Политика и культура на закате современности. / Дж. Грей; пер. Л.Е. Пересловцева и Рудницкая Е.Л.; Под общ. ред. Г.В. Каменская. – М.: Праксис, 2003.
15. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия. – М., 1986.
16. Декарт Р. Сочинения. В 2т. – М.: Мысль, 1989.
17. Заиченко Г.А. История западной философии. Классика против постмодернизма. – Днепропетровск: Наука и образование, 2000.
18. Зотов А.Ф. Современная западная философия: Учебник для вузов. – М.: Высшая школа, 2001.
19. История философии: Запад – Россия – Восток. Кн. : Философия XX в. / И.С. Вдовина, А. Грязнов, Н.В. Мотрошилова и А.М. Руткевич. – 2-е изд. – М.: «Греко-латинский кабинет». Ю.А. Шигалина, 2000.
20. Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990.
21. Кант И. Критика чистого разума. – М.: Мысль 1994.

- 22.Кривуля О.М. Філософія: світ – людина – дух. Навч. посібник. – Харків: Прометей, 2003.
- 23.Кузнецов В.Н. Немецкая классическая философия второй половины XVII – нач. XIX в. – М.: Высшая школа, 1989.
- 24.Кьеркегор С. Страх и трепет – М., 1994.
- 25.Лейбин В. Фрейд. Психоанализ и современная западная философия – М., 1990.
- 26.Метельова Т. Драма й тріумф філософії Маркса//Сучасність. – 2001. – № 2.
- 27.Мир философии: Книга для чтения: В 2 т. – М., 1991.
- 28.Моисеева Н.А., Сороковикова В.И. Философия: Краткий курс. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
- 29.Ницше Ф. Сочинения: В 2 т. – М., 2002.
- 30.Ницше Ф. Фрейд З., Фромм Э., Камю А., Сартр Ж.-П. Сумерки богов. – М., 1989.
- 31.Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986.
- 32.Орлов С.В. История философии. – СПб.: Питер, 2006. – 192 с.
- 33.Пассморс Дж. Сто лет философии /Пер. Борисова И.; Под общ. ред. Грязнова А. – М.: Прогресс-традиция, 1998.
- 34.Проблема человека в западной философии. – М., 1989.
- 35.Радугин А.А. Философия: курс лекций. – 2-е изд. – М.: Центр, 2004. – 336 с.
- 36.Рассел Б. История западной философии. – М., 1999.
- 37.Рассел Б. Почему я не христианин. – М., 2003.
- 38.Самосознание культуры и искусства XX века: Западная Европа и США: Сб. /Сост.: Р.А. Гальцева; Пер. С. Аверинцев, В.В. Бибахин и Т.Ю. Бородай. – 2-е изд., – М.: СПб; университетская книга; Культурная инициатива, 2000.
- 39.Скирбекк Г., Гилье Н. История философии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Пер. с англ. В.и. Кузнецова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000.
- 40.Современная западная философия: Словарь. – М., 2003.
- 41.Спиркин А.Г. Философия. – М., 2001.
- 42.Тейяр де Шарден. Феномен человека. – М., 1987.
- 43.Тойнби А. Постижение истории. – М., 1991.
- 44.Філософія //Підручник / За заг. ред. М.І. Горлача, Е.М. Мануйлова. – Х., Модуль Всесвіту. – 2001. – 664 с.
- 45.Філософія. Підр. для медич. вузів / За заг. Ред. М.В. Попова, О.О. Закордонця, К.– Х., ВІШ «Контраст», 2005.
- 46.Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. – М., 1992.
- 47.Фуко М. История безумия в классическую эпоху. Санкт-Петербург, 1997.
- 48.Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. – 1990, № 3. – С.125–139.
- 49.Хантінгтон С. Захід: унікальність versus універсалізм // Філософська думка, 1999, № 1–2. – С. 84–96.
- 50.Шопенгауэр А. Избранные произведения. – М., 1992.
- 51.Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.

Тема 4. УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ: ВИНИКНЕННЯ, ЗВ'ЯЗКИ, ПЕРІОДИЗАЦІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Ключові слова: східнослов'янський світогляд, «мікрокосм», «макрокосм», «дві натури», «світ символів», «три світи», «внутрішня Людина», «кордоцентризм», «нерівна рівність», «спорідненість», Кирило-Мефодіївське товариство, Києво-Могилянська академія.

Актуальність теми. Звернення до вітчизняної філософії необхідне кожній людині, що прагне отримати не тільки вищу освіту, але й поповнити той внутрішній багаж, котрий необхідний для високорозвинутої особистості. Українська філософія – це різноманітність шкіл та напрямків. Відомо, що без історії немає і теорії. Не вивчивши зміст і основні етапи розвитку філософської думки в Україні, неможливо повною мірою зрозуміти історію українського народу, особливості формування його духовного світу, його культури і традицій.

Загальна мета: уміти визначити періодизацію та основні тенденції розвитку української філософії, а також охарактеризувати основні концепції представників філософії в Україні.

Конкретні цілі:

- розширити філософський кругозір;
- сформувати культуру філософського мислення;
- аналізувати передумови виникнення української філософії;
- пояснити основні напрямки філософії України;
- розкрити основні етапи української філософії;
- розкрити філософські погляди представників української філософії;
- розкрити зв'язок між філософією України та сучасною філософією.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Витоки та передумови виникнення української філософії (філософські ідеї в культурі Київської Русі).
2. Філософія Відродження і Просвітництва в Україні в XV–XVIII ст.
3. Філософські традиції Києво-Могилянської академії.
4. Класична українська філософія (філософія Г. С. Сковороди).
5. Основні напрямки у філософській думці України XIX–XX ст.
6. Особливості української філософської парадигми та українська філософська культура.

Цільові навчаючі завдання:

1. **До основних духовних джерел виникнення філософії в Україні належать:**
 - a. Біблія
 - b. Візантійська культура
 - c. Болгарська література
 - d. Слов'янська азбука
2. **До основних літературних пам'яток Київської Русі належить:**
 - a. «Слово про Закон і благодать»
 - b. «Джерело знань»
 - c. «Шестиднев»
 - d. «Притча про людську душу і тіло»
3. **До представників докласичного етапу української філософії належить:**
 - a. Іларіон Київський
 - b. Климент Смолятич
 - c. Кирило Туровський
 - d. Феодосій Печерський
 - e. Іоанн Златоуст

4. Не є представником класичного етапу української філософії:

- a. Г. Сковорода
- b. Ф. Прокопович
- c. Т. Шевченко
- d. М. Коцюбинський
- e. О. Потебня
- f. М. Бердяєв

5. Іноді українську філософію називають:

- a. Філософія любові
- b. Філософія серця
- c. Філософія існування

6. Києво-Могилянська академія була заснована в:

- a. 1632 р.
- b. 1701 р.
- c. 1884 р.

7. Що характерно для філософії українського Просвітництва та Відродження?

8. Що являла собою філософія у Києво-Могилянській академії?

9. Порівняйте основні засади філософії в Україні та філософії в Росії періоду ХХ століття.

10. У чому полягає особливість філософських поглядів Г.С. Сковороди?

11. У чому, на Вашу думку, полягає складність розвитку філософії в Україні ХХ століття?

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. З чим пов'язана проблема періодизації історії української філософії?
2. Назвіть характерні риси філософського мислення періоду Київської Русі.
3. Покажіть взаємозв'язок філософської думки та потреб політичного життя, релігії та моралі в історії української культури.
4. Розкрийте основні ідеї Г. С. Сковороди?
5. Чому Г. С. Сковороду вважають родоначальником української класичної філософії?
6. Розкрийте сутність діяльності Києво-Могилянської академії та її вплив на формування української філософської думки.
7. Які особливості становлення неklasичних ідей та теорій в українській філософії?
8. Розкрийте сутність філософії в Україні у радянський період.
9. У чому, на Вашу думку, полягає зв'язок української філософії з російською?
10. Що можна вважати національним вкладом в історію світової філософії вітчизняними мислителями за тисячолітню традицію української філософії?

Теми рефератів:

1. Основні риси українського світоглядного менталітету та особливості української філософії.
2. Становлення філософії українського духу у Києво-Могилянській академії.
3. Г.С. Сковорода – родоначальник української класичної філософії.
4. Філософські та естетичні погляди І.Я. Франка.
5. Філософія і український романтизм.
6. Філософія та українська культура.
7. Вплив української філософії на творчість українських діячів.

Література:

1. Горський В.С. Філософские идеи в культуре Киевской Руси XI – нач. XII вв. – К., 1998
2. Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1991. – Т. 1.
3. Історія філософії України. Хрестоматія. Навч. Посібник. – К., 1993
4. Горський В.С. Україна в історико-філософському вимірі. // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 2. – С. 10–31.
5. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1996. – 288с.
6. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні (XVI-XVII ст.) /В.М. Нічик та ін. – К.: Наукова думка, 1987. – 288 с.
7. Філософія. / За ред. І. Зайченко та ін. К.: Вища школа, 1995. – 456 с.
8. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник. / І. Бичко, В. Табачковський та ін. К.: Либідь, 1993. – 620 с.
9. Філософія. Учебник для вузов./ По ред В. Кохановского. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – 576с.
10. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Наукова думка, 1992. – 468 с.

Тема 5. «БУТТЯ» І «МАТЕРІЯ» ЯК ФІЛОСОФСЬКІ КАТЕГОРІЇ

Ключові слова: онтологія, буття, об'єктивне буття, Я-буття, субстанція, монізм, дуалізм, буття речей (тіл), процесів, буття людини, буття духовного (ідеального), буття соціального (індивідів, соціумів, спільнот), матерія, атомістична модель матерії, ефірна модель матерії, речовинна модель матерії, атрибути матерії, рух, форми руху матерії, розвиток, простір, час, перцептуальний простір та час, концептуальний простір.

Актуальність теми. Будь-яке філософське судження починається з поняття про буття. Буття – це все те, що є, що існує. Проте у всіх предметів та процесів зовнішнього світу є така загальна ознака: вони існують поза й незалежно від свідомості, відображаючись прямо або посередньо в наших відчуттях. Тобто вони об'єктивні. За цією ознакою філософія об'єднує та узагальнює їх в одне поняття матерії, що обумовлює матеріальну єдність світу. Тому питання про те, що таке буття, постійно є присутнім у будь-якому філософствуванні.

Загальна мета: розглянути проблему буття, на основі чого обґрунтувати, що світ існує. Показати складний зв'язок всезагального характеру предметів та явищ світу. Показати фундаментальне значення категорії «матерія» у філософії та науковому пізнанні.

Конкретні цілі:

- проаналізувати філософський зміст поняття «буття» у його історичному розвитку;
- розкрити поняття «субстанція» та основні варіанти субстанціонального розуміння буття;
- пояснити структуру буття та закономірності взаємозв'язку його основних форм;
- інтерпретувати філософське поняття «матерії» для розуміння об'єктивних характеристик та станів організму людини;

- проаналізувати становлення поняття «матерії» та пояснити її об'єктивні характеристики;
- виявити способи та форми існування матерії, їхні властивості та взаємозв'язок.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття «буття» та його сутність. Основні види «буття».
2. Філософське поняття «матерії» та її властивості.
3. Історія становлення категорій «буття» та «матерія».
4. Методологічне значення категорій «буття» та «матерія» для медицини.
5. Способи та форми існування матерії, їхні властивості та взаємозв'язок.

Цільові навчаючі завдання:

1. Учення про буття – це:

- a. онтологія
- b. аксіологія
- c. діалектика
- d. гносеологія

2. Категорію буття вперше виділив:

- a. Парменид
- b. Сократ
- c. Платон
- d. Аристотель

3. Буття – це:

- a. всесвіт
- b. матерія
- c. природа та суспільство
- d. уся сукупна об'єктивна й суб'єктивна реальність
- e. оточуюча людину дійсність

4. Учення про єдину субстанцію в основі світу – це:

- a. дуалізм
- b. монізм
- c. матеріалізм
- d. плюралізм

5. Сучасному розумінню матерії відповідає одне з наведених визначень, а саме:

- a. матерія – це речовина, з якої складаються всі речі
- b. матерія – це субстанція
- c. матерія – це філософська категорія, що означає об'єктивну реальність
- d. матерія – це сума незмінних якостей речей.

6. З наведених визначень матерії філософськими є:

- a. матерія – це все те, що має масу та енергію
- b. матерія – це все те, що складається з атомів
- c. матерія – це речовина, поле, вакуум
- d. матерія – це категорія для позначення об'єктивної реальності
- e. матерія – це інобуття абсолютної ідеї
- f. матерія – це субстанція, першооснова всього, що існує.

7. Матеріалізму відповідає з наданих визначень наступне:

- a. матерія – це все те, що не є свідомістю

- b.* матерія – абстракція, що не має під собою реальної підстави
- c.* матерія – це постійна можливість відчуттів
- d.* матерія – це об’єктивна реальність, існуюча незалежно від людської свідомості й відображена нею
- e.* матерія – це все, що володіє масою та енергією.

8. Атрибути матерії є:

- a.* протяжність
- b.* тривалість
- c.* рух
- d.* простір
- e.* час
- f.* теплопровідність
- g.* ізотропність
- h.* однорідність
- k.* безконечність
- l.* речовинність

9. Як ви оцінюєте вислів Ф. Достоєвського: «Буття тільки тоді і є, коли йому загрожує небуття»?

10. Прокоментуйте вислів: «В Новий час буття стало суб’єктивним».

11. Як Ви розумієте ствердження німецького філософа 20-го ст. М. Хайдеггера, що питання про буття, поставлене в античності, зумовило долю західного світу?

12. Рух – це:

- a.* усіяке переміщення взагалі
- b.* відсутність спокою
- c.* атрибут матерії
- d.* спосіб існування матерії
- e.* усіякі зміни взагалі

13. Простір визначається:

- a.* тримірністю
- b.* протяжністю, структурністю й взаємодією елементів у матеріальних системах
- c.* особливою субстанцією
- d.* сприйняттям людиною речей

14. Стародавні атомісти і природознавці аж до ХХ ст. ототожнювали простір із пустотою. Він вважався однаковим у всіх точках і нерухомим, а час – таким, що тече рівномірно. Як сучасне досягнення природознавчих наук спростувало старе уявлення про простір як пустоту, як пусте вмістилище тіл, і про час, як єдиний для всього безкінечного Всесвіту?

15. Прокоментуйте головний висновок теорії відносності Ейнштейна, який полягає в тому, що простір і час існують не самі по собі, відірвані від матерії, а перебувають в універсальному зв’язку з нею, є сторонами єдиного і багатоманітного цілого.

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Що таке онтологія?
2. Що таке буття?

3. Що включається, і що не включається в поняття «буття»? Чи існують більш широкі порівнянні з ним поняття?
4. Коли й чому у філософії з'явилася проблема буття?
5. У чому суть парменідівського розуміння буття?
6. Які зміни в розумінні проблеми буття відбулися в Новому часі?
7. Як пов'язана свідомість Нового часу з проблемою буття?
8. Що таке субстанція?
9. Як відбувалися пошуки субстанціального початку буття?
10. Що таке монізм?
11. У чому сутність ідеалістичного та матеріалістичного монізму?
12. Що таке дуалізм?
13. Які форми існування має буття та в чому їх специфіка?
14. Дайте філософське визначення матерії.
15. У чому різниця між фізичним та філософським поняттями: матерії, руху?
16. М.В. Ломоносов сформулював закон збереження та перетворення енергії в межах фізики. Чи можливо, і якщо – да, то яким чином поширити його на матерію у філософському розумінні?
17. Як сучасна наука тлумачить будову й властивості об'єктивного світу та категорію матерії?
18. Розкрийте філософський зміст понять «рух», «простір», «час»?
19. Яке значення мають уявлення про субстанціальні якості буття – рух, розвиток, простір, час – для розуміння тенденцій розвитку природи та суспільства?
20. Загальні форми існування поширюються, за визначенням, на всі феномени дійсності. Простір і час – суть загальної форми існування. Як вони впливають один на одного?

Теми рефератів:

1. Буття як центральна категорія онтології та еволюція уявлень про буття.
2. Поняття субстанції та субстанціальне розуміння буття.
3. Структурна організація буття та її основні форми.
4. Буття й небуття – два можливих принципи філософування.
5. Буття й сутність.
6. Проблема буття у філософії Хайдеггера.
7. Буття світу й людини.
8. Категорія «матерія». Атрибути та модуси матерії. Філософські моделі світу.
9. Сучасна наука про системну організацію матерії.
10. Речовина і поле – основні види організації матерії.
11. Поняття «руху», різноманітність його форм та їх класифікація.
12. Життєдіяльність людського організму в аспекті єдності всіх форм руху матерії.
13. Простір та час як основні форми та атрибути матерії.
14. Біологічний простір та час і врахування його в лікарській діяльності.
15. Теорія відносності про єдність матерії, руху, простору, часу.
16. Значення вчення про єдність світу для розуміння сутності хвороб людини.

Література:

1. Время и бытие человека. – М., 1991.
2. Гумилев Л.Н. Етногенез и биосфера Земли. – М., 1993.

3. Краткая философская энциклопедия. – М., 1994.
4. Лосев А.Ф. Бытие, имя, космос. – М., 1993.
5. Лукач Д. К онтологии общественного бытия. Прологомены. – М., 1991. – С.34–72.
6. Основы онтологии. – СПб., 1997.
7. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. – К., 2006.
8. Разумный В.П. Драматизм бытия: стоки бесперспективности. – М., 1991.
9. Рузавин Г.И. Концепции современного естествознания. – М., 1997.
10. Спиркин А.Г. Философия: Учебник для технических вузов. – М., 2002. – С.14–52.
11. Філософія /Підр. для медич. вузів//За ред. М.В. Попова, О.О. Загордонця. – К. – Х., 2005. – 488 с.
12. Філософія: Навч. посіб.// За ред І.Ф.Надольного. – К., 2004. – 584 с.
13. Философия: Учебник/ Под ред. В.Д. Губина, Т.Ю. Сидориной и др.. – М., 1996. – С.133–152.
14. Философия//Учеб. Пособие для вузов/ Под ред. В.П.Кохановского. – Ростов-на-Дону, 1998. – С. 125–162.
15. Философия/ под ред. В.Н.Лавриненко, В.П.Ратникова. – М., 1998.
16. Философия: Учебник для вузов/ Под общей ред. В.В.Миронова. – М., 2005. – С.435–460.
17. Хайдеггер М. Время и бытие. – М., 1993.
18. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге. – М., 1991. – С. 80–102, 146–159.

Тема 6. СВІДОМІСТЬ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові слова: свідомість, психіка, відображення, чуттєвість, відчуття, активність, психічний образ, суб'єктивний образ, інформація.

Актуальність теми. Дослідження свідомості людини допомагає визначити місце і роль людини у світі, специфіку її взаємовідносин зі світом, що допомагає вийти на проблему природи людської свідомості.

Загальна мета. Виявити проблемне поле теми «Свідомість як відображення та діяльність», визначити основні напрямки, за якими вивчається ця тема, показати роль та значення теми для розвитку самосвідомості людини.

Конкретні цілі:

- розкрити відмінності в розумінні свідомості на різних історичних етапах розвитку філософії;
- простежити еволюцію розуміння свідомості від внутрішнього досвіду людини до визначення свідомості як суми знань, джерелом яких є оточуючий світ.

I. Теоретичні питання семінарського заняття:

1. Зміст проблеми свідомості та труднощі її рішення в історії філософії.
2. Відображення як всезагальна якість матерії. Еволюція форм відображення.
3. Свідомість та мозок.

Цільові навчаючі завдання:

1. Найбільш точно описує феномен свідомості епохи античності метафора:

- a. свідомість є подібною до процедури отримання печатки на воску
 - b. свідомість є подібною до плину хмар на небі
 - c. свідомість є подібною до проростання колосу злакових рослин на зораному полі
- 2. Для середньовічного філософа змістом свідомості є:**
- a. особистий Бог і особисте відношення до Нього людини
 - b. прийняття людиною життя у формі почуттів та думок
 - c. Божественна простота без будь-якого відношення до неї людини
- 3. Поштовхом до переосмислення свідомості у Новий Час стало:**
- a. розвиток наукового пізнання і науки, і руйнація попереднього механізму формування свідомості, її розуміння і пояснення
 - b. онтологічний нігілізм, тобто відмова від Бога (Ніцше, Хайдеггер)
 - c. розвиток нових соціально-економічних відносин
- 4. Найбільш адекватним у філософії Нового Часу визначенням сутності свідомості є:**
- a. строге протиставлення теперішнього, минулого та майбутнього
 - b. засіб знаходження об'єктивно-природного світу, засіб доказу його існування
 - c. найкраще та найвище, що є у людському духовному досвіді

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Розкрийте спосіб, яким об'єкти представлені у свідомості в розумінні античних філософів.
2. Розкрийте спосіб, яким трансцендентний Бог відкрився свідомості християнського світу.
3. Чому свідомість у християнському розумінні вторинна? Яке місце вона посідає у структурі духовного досвіду?
4. Розкрийте умови переосмислення проблеми свідомості у філософії Нового Часу.
5. Роз'ясніть, у якому сенсі проблема свідомості була перевідкрита Р. Декартом у філософії Нового Часу.
6. Чому свідомість в філософії К. Маркса вторинна? Яку роль у рішенні цього питання відіграють зовнішні фактори, особливо економічні?
7. Розкрийте проблему несвідомого як проблему наявності прихованих детермінант свідомості.
8. Розкрийте проблему несвідомого за К. Марксом та З. Фрейдом.
9. Дайте характеристику структури свідомості.
10. Чому самосвідомість є найважливішим елементом структури свідомості?
11. Як Ви розумієте вислів: «Всій матерії притаманна якість відображення»?
12. Які форми відображення Ви знаєте і як вони співвідносяться з уявленням про структуру матеріального світу в сучасній науці?
13. Чим відрізняється свідомість від психіки людини? Які рівні відображення передують психіці та свідомості?
14. Як співвідносяться свідомість та мозок?

Теми рефератів:

1. Проблема свідомості в українській та російській релігійній філософії.
2. Проблема свідомості у філософії Сходу.
3. К. Маркс і З. Фрейд про свідоме і несвідоме: порівняльний аналіз.
4. Ідеї З. Фрейда про несвідоме у художній культурі ХХ століття.

5. Марксистське розуміння свідомості: pro і contra.
6. Проблема свідомості у сучасній філософії постмодерну.
7. Виникнення та розвиток психіки як форми відображення дійсності.
8. Відображення як всезагальна властивість матерії.
9. Відображення та інформація.
10. Визначальна роль соціальності у виникненні свідомості.
11. Структура свідомості, її основні рівні.
12. Співвідношення біологічного і соціального у походженні свідомості.
13. Проблема «діалогу» людини і комп'ютерних систем.

Література:

1. Асауляк О.В. Книга огней. Рать. – Сыктывкар, 1997. Гл. 2, «Уровни развития человеческого сознания», с.51–55; Крылья. – Сыктывкар, 1998. Гл. 3, «Закон сохранения личности», с. 76–91 ; «Взрослеющее сознание», с. 105–108.
2. Безант А. Исследование сознания. – М., 1997.
3. Выготский Л.С. Развитие высших нервных функций. – М., 1990.
4. Гаврюшин Н.К. Самопознание как таинство. – Вопросы философии. – 1995. № 5.
5. Гилберт Райт. Понятие сознания. – М., 2000.
6. Дельгадо Х. Мозг и сознание. – М., 1991. С. 33–42.
7. Демин Н.В. Анализ структуры сознания. – М., 1980.
8. Ильенков Э.В. Философия и культура. – М., 1991. С.212–270.
9. Ламберт Д. Доисторический человек. – Л., 1991. – С.18–21.
10. Мамардашвили М. Как я понимаю философии. – М., 1990. – С. 295–314.
11. Мамардашвили М. Сознание как философская проблема. – Вопросы философии. – 1990. – №10.
12. Проблема сознания в современной западной философии. – М., 1989.
13. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М., 1985. С. 73–169.
14. Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини, згідно з ученням Божим. – Вибране. – К., – 1993. – С. 73–115.

Тема 7. ПІЗНАВАЛЬНЕ ВІДНОШЕННЯ ЛЮДИНИ ДО СВІТУ

Ключові слова: гносеологія, агностицизм, практика, суб'єкт пізнання, об'єкт пізнання, чуттєве пізнання, раціональне пізнання, відчуття, сприйняття, уявлення, поняття, судження, умовивід, істина, об'єктивна істина, абсолютна істина, відносна істина, конкретність істини, догматизм, релятивізм.

Актуальність теми. Проблема пізнання світу та її вирішення у різні періоди розвитку філософського та природного знання завжди була актуальною. Вона має велике значення для теорії та практики, для усвідомлення можливостей, умов та принципів пізнавальної діяльності людини. Особливу значущість проблема пізнання має для медичної теорії та лікарської діяльності.

Загальна мета: розкрити специфіку пізнання, показати складність та суперечність цього процесу, що обумовило виникнення агностицизму. Проаналізувати сутність пізнавального процесу, який дає можливість орієнтації людини в світі, сприяє перетворенню світу відповідно до поставлених людиною цілей.

Конкретні цілі:

- проаналізувати природу пізнання, можливості, умови, механізми та принципи пізнавальної діяльності людини;
- показати діалектику пізнавального процесу;
- визначити сутність практики та її функції у пізнавальному процесі;
- охарактеризувати об'єкт та суб'єкт пізнання, розкрити їх співвідношення;
- розкрити сутність чуттєвого та раціонального пізнання, їхні форми;
- простежити діалектику істини, дати її визначення.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Пізнання як соціально опосередковане ставлення людини до світу. Агностицизм та його історичні форми.
2. Пізнання та практика. Функції практики у пізнавальному процесі. Суб'єкт та об'єкт пізнання.
3. Чуттєве та раціональне пізнання, їх форми.
4. Діалектика істини.

Цільові навчаючі завдання:

1. Практика – це:

- a.* вся предметна матеріальна діяльність людей
- b.* тільки виробнича діяльність
- c.* експеримент
- d.* наукова діяльність

2. Рушійною силою пізнання є:

- a.* практика
- b.* активність суб'єкта
- c.* суперечність знання і незнання

3. «Агностицизм» – це:

- a.* уявлення про непізнання світу
- b.* уявлення про недосконалість знань та їх мінливість
- c.* уявлення про те, що пізнання повно та адекватно відображає дійсність
- d.* уявлення, що пізнання має чисто символічний характер, а істинні знання розкриваються у вірі

4. На відчутті базується:

- a.* чуттєве пізнання
- b.* логічне пізнання
- c.* інтуїтивне пізнання
- d.* образне пізнання

5. Логічне пізнання здійснюється у формах:

- a.* уявлення
- b.* поняття
- c.* сприйняття
- d.* умовиводу

6. До основних форм чуттєвого пізнання належать:

- a.* уявлення
- b.* поняття
- c.* відчуття

- d. судження
- e. висновок

7. Гносеологія – це філософське вчення:

- a. про пізнання світу
- b. про знання взагалі
- c. про закони розвитку
- d. раннього християнства

8. Істина – це:

- a. самоузгодженість (несуперечливість) знань
- b. корисність знань, їх ефективність
- c. зміст знань, який не залежить ні від людини, ні від людства
- d. угода між вченими про засоби визначення даних наукового пізнання
- e. знання, яке відповідає об'єктивній реальності.

9. Пізнання, як форма діяльності, здійснюється в:

- a. моральних оцінках
- b. поняттях
- c. метафорах і символах віри
- d. художніх образах

10. Представником агностицизму є:

- a. Гегель
- b. Юм
- c. Маркс
- d. Кант

11. Догматизм:

- a. розглядає істину тільки як абсолютну
- b. визнає тільки відносну істину і заперечує абсолютну
- c. перебільшує значення умовності знань, залежності від історичних умов
- d. підкреслює відносність знань

12. К. Гельвецій стверджував, що недоступне почуттям, недоступне і для розуму людини. Якому філософському напрямку властива подібна позиція?

13. Джерелом усіх знань про оточуючий світ є відчуття. Чи може людина отримати необхідні їй відомості, якщо один або два органи відчуття ушкоджені?

14. Аристотель помітив: пізнання починається з подиву. Хто зайшов, за словами М. Планка, так далеко, що нічому більше не дивується, той виявляє лише те, що він розучився ґрунтовно розмірковувати. Розкрийте зміст цієї позиції.

15. Ф.М. Достоєвського особливо привертала увагу близька за своєю суттю думка, яку висловив В. Соловйов: «... людство знає набагато більше, ніж до цього часу встигло висловити у своїй науці та в своєму мистецтві». Як Ви розумієте цю думку?

16. Розум людський, за словами Рабіндраната Тагора, подібний лампі: чим яскравіше світло, тим густіше тінь сумнівів. Поясніть цю думку.

17. «Прийнято думати, що між крайніми точками знаходиться істина. Проте, яким чином: між ними лежить проблема» (Гете). Яка Ваша точка зору? Аргументуйте свою відповідь.

18. «Істина, – говорив Гегель, – це не монета, що може бути дана в готовому вигляді захованою в кишені. Вона є процес». Поясніть цей вислів.

19. Відомий хімік Кекуле довго не міг знайти структурну формулу бензолу і, нарешті, знайшов її в результаті асоціації, про яку згадує так: «Я побачив клітку з мавпами, що ловили одна одну, то зчіплюючись, то роз'єднуючись, і одного разу схопились так, що утворили кільце. Таким чином, п'ять мавп, схопившись, утворили коло, і в мене відразу майнула в голові думка: ось зображення бензолу». Чи було це відкриття випадковим? Яке місце в ньому посідає інтуїція? Аргументуйте свою відповідь.
20. «Все високе і прекрасне в нашому житті, науці і мистецтві, – писав М.І. Пирогов, – створено розумом за допомогою фантазії, і багато чого – фантазією за допомогою розуму. Можна сміливо стверджувати, що ні Коперник, ні Ньютон без допомоги фантазії не набули б того значення в науці, яке вони мають». Поясніть цей вислів. Яке місце посідає фантазія у пізнавальному процесі?

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Чим відрізняється пізнання від практичної діяльності?
2. У чому полягає суть пізнавального ставлення до світу?
3. Чи можна агностицизм вважати різновидом ідеалізму?
4. Продумайте та викладіть у чіткій послідовності аргументи прихильників агностицизму та контраргументи їх опонентів.
5. Чи є тотожними поняття «об'єктивна реальність» та «об'єкт пізнання»?
6. Що є рушійною силою пізнання?
7. У чому суть діалектичного характеру процесу пізнання?
8. Чи може суб'єктивне об'єктивувати в собі, тобто стати об'єктивною реальністю?
9. Як у сучасній гносеології визначається суб'єкт та об'єкт пізнання?
10. У чому виявляється специфіка суб'єкта та об'єкта у медицині?
11. Як співвідносяться пізнання та практика?
12. У яких формах здійснюється чуттєве пізнання і в яких – раціональне?
13. Що є істина?
14. Уважно прочитайте уривок із праці Ф. Бекона «Новий Органон» (Мир філософії. Ч. 1. – С. 639–640). Виділіть основні ідеї та поясніть, яке значення вони мають для вирішення проблеми істини?
15. Об'єктивна істина існує незалежно від людини та людства. Чи означає це, що вона існує поза людиною, поза її свідомістю самостійно?
16. У чому полягає діалектика абсолютного та відносного в об'єктивній істині.
17. Чим обумовлена конкретність істини і в чому полягає її сутність?
18. Завдяки яким своїм суттєвим характеристикам саме практика є основним критерієм істини?
19. У чому полягає абсолютність та відносність практики як критерію істини?
20. Як співвідносяться поняття «омана» та «істина»? Дайте філософський коментар.

Теми рефератів:

1. Пізнавальні здібності людини.
2. Об'єкт дослідження клінічної медицини.
3. Діагностика як вид пізнавальної діяльності.
4. Мислення лікаря та його особливості.
5. Проблема істинності діагнозу та витоки діагностичних помилок.

6. Соціальні функції науки.
7. Специфіка гуманітарного знання.
8. Рівні та форми наукового медичного пізнання.
9. Творчість та її роль в діяльності лікаря.
10. Єдність чуттєвого та раціонального моментів пізнання в діяльності лікаря.

Література:

1. Алексеев П.В, Панин А.В. Теория познания и диалектика. Учебное пособие для вузов. – М., 1991.
2. Диалектика процесса познания. – М., 1985.
3. Климов А.Я. Диалектика практики и познания. – М., 1991.
4. Марченко В.А., Петленко В.П. Сержантов В.Ф. Методологические основы клинической медицины. – Киев: Здоровье, 1990.
5. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації. – К.: Львів. 2000.
6. Степанов В. Філософія для студентів та аспірантів медичного фаху. Навчальний посібник. – Вінниця. 2003.
7. Спиркин. Философия: Учебник. – М., 2001.
8. Філософія: Підручник / І.В. Бичко, І.В. Бойченко, В.Г. Табачковський. – К., 2001.
9. Філософія: Підручник для студентів-медиків; за редакцією М.В.Попова, О.О.Закордонця. – К., 2005.
10. Царегородцев Г.И., Ерохин В.Г. Диалектический материализм и теоретические основы медицины. – М.: Медицина, 1986.

Тема 8. НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ ТА ЙОГО СПЕЦИФІКА У МЕДИЦИНІ. ПІЗНАННЯ ЯК ТВОРЧІСТЬ. ТВОРЧІСТЬ У МЕДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: наукове пізнання, емпіричний факт, проблема, ідея, гіпотеза, наукова теорія, емпіричний рівень пізнання, теоретичний рівень пізнання, загальнонаукові методи, методи конкретних наук, загальнонаукові принципи дослідження, аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування та узагальнення, історичний та логічний методи, аналогія та моделювання, метод системно-структурного аналізу, експеримент, спостереження, порівняння, діагностика, творчість, арт-терапія.

Актуальність теми. Процес пізнання поглиблює знання людства про сутність об'єктивного світу та здійснюється за допомогою історично вироблених методів та прийомів дослідження. Розуміння сутності наукового пізнання та специфіки його методів формує культуру пізнавальної діяльності особистості та спонукає до свідомого підходу до наукового знання. Слід також зазначити, що пізнання реального світу, його своєрідна «діагностика» – це завжди творчість. Стандартні правила, принципи та засоби, якими б досконалими вони не були, не гарантують достовірності нового знання. Суворе їх дотримання не завжди оберігає нас від помилок та хибних стверджень. Будь-яке відкриття вимагає таланту та творчості. І навіть саме використанні різноманітних пізнавальних засобів, що певною мірою спрощує шлях науковця до відкриття, є творчим процесом. Широке залучення арт-терапії до сучасної медицини також підвищує актуальність даної теми.

Загальна мета: сформулювати уявлення щодо особливостей наукового пізнання, його рівнів, форм та основних методів. Окреслити творчий компонент пізнавальної діяльності. Розкрити специфіку наукового пізнання та творчості в медицині.

Конкретні цілі:

- розкрити сутність наукового пізнання;
- охарактеризувати структуру наукового пізнання та співвідношення його емпіричного та теоретичного рівнів;
- з'ясувати сутність основних форм наукового пізнання;
- розглянути основні методи наукового пізнання;
- розглянути пізнання як форму творчої діяльності;
- визначити загальнонаукові та спеціальні методи медицини;
- розкрити специфіку творчого процесу в лікарняній сфері.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Особливості наукового пізнання. Співвідношення та структура емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання.
2. Основні форми наукового пізнання.
3. Методи емпіричного та теоретичного рівнів пізнання.
4. Специфіка наукового пізнання в медицині.
5. Пізнання як творчість.
6. Творчість у медичній діяльності.

Цільові навчаючі завдання:

1. Помилковими судженнями є:

- a.* наука – це форма суспільної свідомості
- b.* наука – це система знань, накопичених людством
- c.* наука – це форма духовного виробництва знань
- d.* наука – це сфера людської діяльності, що склалась історично і спрямована на виробництво та систематизацію об'єктивних знань про дійсність
- e.* наука – це сукупність організацій і установ, у яких здійснюється пізнання дійсності і практичне втілення отриманих знань
- f.* наука – це співтовариство людей, об'єднаних спільною парадигмою
- g.* наука – це ірраціональний засіб

2. Знайдіть відповідність:

1. емпіричний	<i>a.</i> на цьому рівні розкривається суть явища, закони, висувуються певні гіпотези, створюються нові теорії
2. теоретичний	<i>b.</i> на цьому рівні здійснюється застосування наукових знань для вирішення технічних завдань у різноманітних сферах людської діяльності
3. технологічний	<i>c.</i> на цьому рівні накопичується інформація, проводяться експерименти, опис, вимірювання, класифікація, первинні узагальнення

3 Об'єктом науки не є:

- a.* природа
- b.* суспільство
- c.* економіка
- d.* людина
- e.* техніка
- f.* мистецтво
- g.* мораль

4. Основними для визначення специфіки наукового пізнання є критерії:

- a.* обов'язковість відтворення і повторюваність досліду, експерименту
- b.* інтерсуб'єктивність знання, тобто його незалежність від особи вченого чи експериментатора
- c.* системність і цілісність
- d.* несуперечливість і логічність викладу знань
- e.* обґрунтованість
- f.* точність
- g.* здатність до передбачення нових явищ і процесів

5. До загальнонаукових принципів дослідження належать:

- a.* системність
- b.* єдність теорії та практики
- c.* спостереження
- d.* єдність теоретичного та емпіричного
- e.* детермінізм

6. Основні методи емпіричного дослідження це:

- a.* аналіз
- b.* синтез
- c.* експеримент
- d.* спостереження
- e.* історичний та логічний методи
- f.* аналогія та моделювання
- g.* вимірювання
- h.* сходження від абстрактного до конкретного
- i.* порівняння
- j.* абстрагування та узагальнення

7. Методи теоретичного дослідження – це:

- a.* метод ідеалізації
- b.* синтез
- c.* експеримент
- d.* спостереження
- e.* історичний і логічний методи
- f.* аналогія та моделювання
- g.* вимірювання
- h.* сходження від абстрактного до конкретного
- i.* аксіоматичний
- j.* абстрагування та узагальнення

- 8. Методи, що використовуються на емпіричному і теоретичному рівнях дослідження, – це:**
- a.* аналіз
 - b.* синтез
 - c.* індукція
 - d.* дедукція
 - e.* абстрагування та узагальнення
 - f.* історичний та логічний методи
 - g.* аналогія та моделювання
 - h.* метод системно-структурного аналізу
 - i.* сходження від абстрактного до конкретного
 - j.* експеримент
- 9. Дайте визначення методу пізнавальної діяльності, що характеризується як засіб дослідження об'єкта, коли дослідник активно впливає на об'єкт вивчення створенням штучних умов, що необхідні для вивчення певних його сторін або властивостей.**
- 10. Індукція означає:**
- a.* метод мислення, який побудовано на переході від загального до часткового
 - b.* метод всеохоплюючого пізнання
 - c.* метод мислення, який побудовано на переході від часткового до загального
 - d.* метод психологічного впливу
- 11. Метод абстрагування у своїй сутності полягає в тому, що дослідник:**
- a.* відмовляється від ряду несуттєвих властивостей предмета і одночасно виділяє деякі його сторони, які цікавлять
 - b.* уявно поєднує всі складові елементи об'єкта в єдине ціле
 - c.* використовує конструювання ідеальних об'єктів, які не існують в дійсності
- 12. Чим відрізняється наукове пізнання від художнього?**
- 13. Що таке експеримент: вид практики чи єдність практичної та теоретичної діяльності? Обґрунтуйте свою відповідь.**
- 14. Який метод лежить в основі моделювання?**
- 15. Які процеси в розвитку суспільного життя викликали необхідність нового мислення?**
- 16. Як Ви вважаєте, що таке творчість? Аргументуйте свою відповідь.**
- 17. На Вашу думку, чи правомірна творчість у діяльності лікаря? Що обмежує, а що заохочує сучасного лікаря в цьому?**
- 18. У чому суть проблеми відповідальності вченого перед суспільством?**
- 19. Італійський філософ епохи Відродження Лоренцо Валла стверджував, що людина, створена Богом, наслідуючи свого Творця, має бути Митцем, займаючись творчою діяльністю або ж перетворивши власне життя на витвір мистецтва. Чи згодні Ви з думкою філософа? Прокоментуйте свою відповідь.**
- 20. Які різновиди творчих практик, що використовувались або використовуються нині у лікуванні хворих Вам відомі?**

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. У чому специфіка наукового пізнання?
2. Назвіть рівні наукового пізнання та охарактеризуйте їх.

3. Які основні форми наукового знання?
4. Що таке гіпотеза та яке її значення в науковому пізнанні?
5. Яке підґрунтя класифікації методів?
6. Назвіть методи, що використовуються на емпіричному рівні.
7. Дайте характеристику історичного та логічного методів?
8. Чим відрізняються метод експерименту та спостереження?
9. У чому сутність методу моделювання?
10. Назвіть методи, що використовуються на теоретичному рівні пізнання?
11. У чому взаємозв'язок абстрагування та узагальнення?
12. Назвіть форми емпіричного та теоретичного знання.
13. Яке співвідношення методів та форм наукового пізнання?
14. Що таке творчість? Яку роль відіграє творчість у пізнанні світу?
15. Чим відрізняється творчість як пізнавальний процес від творчості як різновиду діяльності?
16. У чому полягає специфіка творчості у діяльності лікаря?
17. Що таке арт-терапія?
18. У чому полягають переваги та недоліки арт-терапії?

Теми рефератів:

1. Проблема моделювання свідомості в сучасній науці.
2. Наука, ідеологія та здоровий глузд.
3. Соціальні функції науки.
4. Рівні та форми наукового медичного пізнання.
5. Ідеали та норми в науці.
6. Діагностика як вид пізнавальної діяльності.
7. Рівні та форми наукового медичного пізнання.
8. Медичний експеримент як метод наукового пізнання.
9. Проблеми моделювання в медицині.
10. Співвідношення ірраціонального, раціонального, дискурсивного та інтуїтивного в процесі пізнання.
11. Загальнонаукові та спеціальні методи в медицині.
12. Творчість у пізнанні світу. Естетичне чи раціональне?

Література:

1. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство. – К., 1997.
2. Ильин В.В. Теория познания. Введение. Общие проблемы. – М., 1994.
3. Алексеев П.В, Панин А.В. Теория познания и диалектика. Учебное пособие для вузов. – М., 1991.
4. Гадамер Г.Г. Истинна и метод. – М., 1988.
5. Гегель Феноменология духа. – СПб., 1993.
6. Границы науки: о возможностях альтернативных моделей познания. – М., 1991.
7. Кун Т. Структура научных революций. – М. 1977.
8. Лекторский В.А. Субъект, объект, познание. – М., 1980.
9. Лой А.Н. Сознание как предмет теории познания. – К., 1988.
10. Остин Дж. Истинна// Аналитическая философия: становление и развитие. – М., 1998.
11. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації. – К.: Львів. 2000.

12. Подольська Є.А. Філософія. Підручник – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
13. Поппер К. Логика и рост научного знания. – М., 1984.
14. Рассел Б. Человеческое познание, его сфера и границы. – К., 1997.
15. Современные теории познания. – М., 1992.
16. Спиркин А.Г. Философия: учебник. – 2-е изд. М.: Гардарики, 2008. – 738 с.
17. Теория познания В 4 т. – М., 1991 – 1995.
18. Токовенко А.С. Эволюционная эпистемология: становление новой философской парадигмы. – Днепропетровск, 1994.

Тема 9. ДІАЛЕКТИКА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ТЕОРІЯ Й МЕТОД ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ

Ключові слова: діалектика, єдність, боротьба, протилежність, протиріччя, закон єдності та боротьби протиріч, якість, кількість, міра, закон взаємного переходу кількісних та якісних змін, теза, антитеза, синтез, заперечення, закон заперечення заперечення, сутність і явище, причина і наслідок, необхідність і випадковість, зміст і форма, частина і ціле, життя і смерть, хвороба і здоров'я, метафізика, еволюціонізм, еkleктика, догматизм, софістика, негативна діалектика, суб'єктивістська діалектика, неklasична діалектика, синергетика, нелінійний розвиток, аттрактор, біфуркація, самоорганізація системи.

Актуальність теми. Динамічні процеси сучасного розвитку привертають увагу до проблем діалектики. Потреба у з'ясуванні інновацій, а також проявів стабільності, послідовності, наступальності розвитку ініціює розгляд самої діалектики як філософської теорії та методу. Завдяки цьому проблема виходить за межі її догматичного вивчення. Особливе значення мають діалектичні процеси, що відбивають протиріччя життя та смерті, а тому проблеми діалектики є актуальними для медицини. Водночас бурхливий розвиток фізики елементарних частин, астрофізики актуалізував «неklasичну діалектику», а динаміка й неординарність соціальних змін підвищили значення різноманітних альтернатив діалектики.

Загальна мета: з'ясувати сутність законів, принципів та категорій діалектики, встановити їх методологічне значення для медичної теорії та практики, а також для розуміння сучасних соціально-політичних реалій. З'ясувати особливості неklasичної діалектики у контексті таких альтернатив діалектики, як метафізика, догматизм, еkleктика, софістика, негативна діалектика, суб'єктивістська діалектика.

Конкретні цілі:

- визначити зміст поняття «структура діалектики», звертаючи увагу на такі її елементи, як закони, принципи, категорії;
- з'ясувати сутність закону єдності та боротьби протиріч;
- з'ясувати сутність закону взаємного переходу кількісних та якісних змін;
- з'ясувати сутність закону заперечення заперечення;
- розкрити сутність основних принципів діалектики;
- визначити сутність категорій діалектики сутність і явище, причина і наслідок, необхідність та випадковість, форма і зміст, зосередивши особливу увагу на їх актуальності для медичної теорії та практики;
- охарактеризувати альтернативи діалектики.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття діалектики та її історичні форми.
2. Структура діалектики: принципи, закони, категорії.
3. Діалектика як методологія медицини: переваги та обмеження.
4. Альтернативи діалектики: метафізика, еволюціонізм, еkleктика, софістика, негативна діалектика, суб'єктивістська діалектика.
5. Синергетика та діалектика: межі методологічних орієнтирів.

Цільові навчаючі завдання:

1. Найбільш повним та вірним визначенням діалектики є:

- a. діалектика – це наука про закони та принципи розвитку
- b. діалектика – це наука про узагальнені закони розвитку природи, суспільства та мислення
- c. діалектика – це наука про прогресивний розвиток
- d. діалектика – це наука про розвиток законів, принципів та категорій

2. Суб'єктивна діалектика – це:

- a. суб'єктивні пріоритети окремих людей
- b. суб'єктивістський погляд на розвиток природи, суспільства та мислення
- c. віддзеркалення об'єктивної діалектики
- d. віддзеркалення суб'єктивних емоцій

3. Засновником діалектики прийнято вважати:

- a. Демокрита
- b. Епікура
- c. Геракліта
- d. Фалеса

5. Закон діалектики, який характеризує причини розвитку, це:

- a. закон єдності та боротьби протилежностей
- b. закон взаємного переходу кількісних та якісних змін
- c. закон заперечення заперечення

6. Закон діалектики, який характеризує механізм розвитку, це:

- a. закон єдності та боротьби протилежностей
- b. закон взаємного переходу кількісних та якісних змін
- c. закон заперечення заперечення

7. Закон діалектики, який характеризує напрямок розвитку, це:

- a. закон єдності та боротьби протилежностей
- b. закон взаємного переходу кількісних та якісних змін
- c. закон заперечення заперечення

9. Класичними працями у теорії діалектики є:

- a. «Новий Органон»
- b. «Роздуми про метод»
- c. «Капітал»
- d. «Наука логіки»

10. Не є діалектичними протилежностями пари категорій:

- a. необхідність – випадковість
- b. причина – наслідок
- c. сутність – форма
- d. матерія – свідомість

11. Ідеї так званої «суб'єктивістської діалектики» належать:

- a. Гегелю
- b. Марксу
- c. Сартру
- d. К'єркегору

12. Категорії діалектики мають парний характер тому що:

- a. вони характеризують невизначеність буття
- b. вони є наслідком протиріч процесу мислення
- c. вони віддзеркалюють протиріччя буття
- d. такий характер їм нав'язує філософія Гегеля

13. Вчення про розвиток називається:

- a. метафізика
- b. онтологія
- c. діалектика
- d. гносеологія

14. Еклектика це:

- a. гра слів, намагання видати правдоподібні вислови за істинні
- b. поєднання різних, часом протилежних за змістом, рис та принципів
- c. поєднання протилежностей
- d. заперечення однозначності визначень діалектики

15. Софістика це:

- a. гра слів, намагання видати правдоподібні вислови за істинні
- b. поєднання різних, часом протилежних за змістом, рис та принципів
- c. поєднання протилежностей
- d. заперечення однозначності визначень діалектики

16. Догматизм як альтернатива діалектики – це:

- a. перебільшення ролі сумнівів у з'ясуванні процесу розвитку
- b. поєднання релігійних та наукових ідей
- c. поєднання протилежностей
- d. абсолютизація певного підходу до розуміння процесу розвитку

17. Автором концепції «суб'єктивістська діалектика» є:

- a. Кант
- b. Маркс
- c. К'єркегор
- d. Шопергауер

18. Синергетика - це:

- a. наука про хаотичні процеси у природі та суспільстві
- b. наука про боротьбу протилежностей у пізнанні
- c. наука, що займається вивченням процесів самоорганізації й виникнення, підтримання, стабільності та розпаду структур різної природи й характеру
- d. наука про виникнення соціальних конфліктів

19. Біфуркація – це

- a. конфлікт інтерпретацій різних підходів до процесу розвитку
- b. набуття нової якості під час руху динамічної системи при незначній зміні її параметрів
- c. амбівалентність сприйняття процесу розвитку
- d. нетрадиційне вчення про розвиток протиріч й конфліктів

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Що включає у себе поняття «структура діалектики»?
2. Як співвідносяться об'єктивна та суб'єктивна діалектика?
3. Який із законів діалектики пояснює причини розвитку?
4. Який із законів діалектики пояснює механізм розвитку?
5. Який із законів діалектики пояснює напрямок розвитку?
6. Назвіть історичні етапи розвитку вчення про діалектику.
7. У чому полягає особливість діалектичного спору між номіналістами та реалістами у середньовічній філософії?
8. Чому діалектичний метод філософії Гегеля вступає у протиріччя з його філософською системою?
9. Чи можна вважати, що К. Маркс матеріалістично витлумачив об'єктивно ідеалістичну діалектику Гегеля?
10. У чому полягає сутність принципу матеріальної єдності світу?
11. У чому полягає сутність принципу розвитку?
12. Чому категорії діалектики носять парний характер?
13. Чи можна розглядати смерть як незворотну якісну зміну?
14. Як співвідносяться зміст та форма при встановленні діагнозу?
15. У чому полягає особливість проявів необхідності та випадковості у медицині?
16. Що таке категорії? У чому полягає специфіка категорій діалектики та яка їх роль у процесі пізнання?
17. У чому полягає діалектика біологічного та соціального у людині?
18. У чому полягають відмінності категорій діалектики від її законів?
19. Як формуються уявлення про одиничне та загальне у свідомості людини?
20. Чи можна ототожнювати одиничне та особливе?
21. Як співвідносяться частина та ціле?
22. Як впливає на розвиток змісту зміна форми?
23. Як слід розуміти слова: «сутність являється, явище суттєве»?
24. Що таке детермінізм та індетермінізм?
25. Що значить випадковість як форма прояву необхідності та як доповнення до необхідності?
26. Чим відрізняється привід від причини?
27. Які класифікації можливостей зустрічаються в філософії?
28. У чому полягає методологічне значення категорій діалектики для медицини? Наведіть конкретні приклади.
29. Що включає у себе поняття «плоский еволюціонізм»?
30. У чому полягає специфіка поняття постметафізика?
31. Чим відрізняється філософське розуміння метафізики від повсякденного?
32. Чи припустима софістика при встановленні діагнозу?
33. Чи є метафізичний підхід продуктивним у практичній медицині?
34. У чому проявляється еклектичність сучасної медицини?
35. Чому принципово новим є діалог сучасного природознавства з минулим, сучасністю та майбутнім?
36. Чи є догматизм гальмом для розвитку суспільства?
37. Як співвідносяться класична та некласична діалектика?

38. Чому сучасна наука вийшла за межі лише діалектичного пояснення універсальних змін у природу, суспільстві та мисленні?
39. Чим відрізняються інструментальний та комунікативний підходи до визначення сутності соціальних змін?
40. Чому сучасна філософія запозичує такі конкретно наукові поняття, як біфуркація, аттрактор, флуктуація?
41. Чому сучасна філософія зосередила увагу на понятті самоорганізації систем?
42. Чим відрізняється нелінійний підхід до пояснення соціальних змін від циклічного та лінійного?
43. Чи є актуальною сьогодні «суб'єктивістська діалектика»? У чому полягають її особливості?

Теми рефератів:

1. Діалектика та теоретичні основи медицини.
2. Історія діалектики як методологія наукового пізнання.
3. Сутність та діалектика вирішення соціальних конфліктів.
4. Здоров'я та хвороба як прояви єдності та протиріччя феномену життя.
5. Можливість та дійсність. Актуальність проблеми профілактичної медицини.
6. Доля марксистської діалектики у ХХІ столітті.
7. Діалектична культура мислення: перевага чи недолік?
8. Протиріччя та конфлікт як способи розвитку соціальних процесів.
9. Діалектика біологічних, соціальних та психологічних аспектів людського існування.
10. Діалектика і синергетика: онтологічна та епістемологічна єдність.
11. Негативна діалектика як «критична теорія суспільства».
12. Еклектика у мистецтві: оригінальність чи відсутність смаку?
13. Софістика як політичний засіб.
14. Філософія як ансамбль діалектичних структур.
15. Софістика як прикладна ціль філософії.
16. Співвідношення діалектики, логіки та теорії пізнання.
17. Діалектика і сучасне наукове мислення.
18. «Трагічна діалектика» А. Шопенгауера.
19. Інтуїтивізм А. Бергсона як альтернатива діалектики.

Література:

1. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия. – М., 2000.
2. Антисери Д., Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней: от романтизма до наших дней / Пер. и ред. Мальцева С. – Спб.: Пневма, 2002.
3. Богомолов А.С. Диалектический логос: становление античной диалектики. М., 1982.
4. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Пер. с фр. и вступ. ст. С.Н.Зенкина. - М.: «Добросвет», 2000.
5. Глобальный эволюционизм. Философский анализ. – М., 1994.
6. Диалектика отрицания отрицания. – М., 1983.
7. Диалектическое противоречие. – М., 1979.
8. Журавлева И.В. Здоровье подростков: есть ли будущее у нации? // Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. – Вып. 15. – С. 225–260.

9. Заиченко Г.А. История западной философии. Классика против постмодернизма. – Днепропетровск: Наука и образование, 2000.
10. Зотов А.Ф. Современная западная философия: Учебник для вузов. – М.: Высшая школа, 2001.
11. Идеалистическая диалектика в XX столетии. – М., 1987.
12. Ильенков Э.В. Диалектическая логика. – М., 1974.
13. История диалектики XIV–XVIII веков. – М., 1974.
14. Кедров Б.М., Беседы о диалектике. – М., 1989.
15. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем. – М., 1994.
16. Кохановский В.П. Философия и методология науки. – Ростов-на-Дону, 1999.
17. Лободин В. Формула здоровья. – СПб., 2004.
18. Лосев А.Ф. Страсть к диалектике. – М., 1990.
19. Назарова И.Б. Противоречия в обеспечении здоровья населения // Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. – Вып. 15. С. 71–85.
20. Поппер К. Р. Что такое диалектика // Вопросы философии. – 1995. – №1. – С. 3–32.
21. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. – М., 1986.
22. Ротенфильд Ю.А. Неклассическая диалектика: конкретный подход к проблеме // Философские науки. 1992. № 1. – С. 32–41.
23. Спор о диалектике // Вопросы философии. – 1995. – №1. – С. 12–19.
24. Философия природы: Козволюционная стратегия. – М., 1995.
25. Філософія. Навч. посібник. – Х., 2005.
26. Філософія: Курс лекцій: Навч. посібник. – К., 2005.
27. Царегородцев Г.И., Ерохин В.Г. Диалектический материализм и теоретические основы медицины. – М.: Медицина, 1986.
28. Энгельс Ф. Анти-Дюринг // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – Т. 20. – С. 122–146, 345–363, 384–390.
29. Энгельс Ф. Диалектика природы // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., – т. 20.

Тема 10. ЛЮДИНА У ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ

Ключові слова: індивід, людина, особистість, індивідуальність, духовність, вітальні потреби, соціальні потреби, психологічні потреби, інтелект, воля, емоції, життя, смерть, сенс життя, здоров'я, хвороба.

Актуальність теми. Проблема людини завжди знаходилась у центрі філософського осмислення світу. Вивчення цієї проблеми допоможе студентам звернутися до аналізу сутності та існування людини, антропосоціогенезу та історії людства, до розвитку її цивілізації, творчих здібностей людини, її соціальної реалізації та гуманістичним принципам всієї системи людської діяльності.

Загальна мета: дати загальну характеристику людини та представити основні теорії, пов'язані з проблемою людини в філософії.

Конкретні цілі:

- представити філософський підхід до вивчення людини;

- показати історичний шлях вивчення людини філософією (Антична філософія, Середньовіччя, епоха Ренесансу, Новий та Новітній час);
- розкрити специфіку вивчення людини українською та російською філософією;
- проаналізувати філософський зміст понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність»;
- розкрити сутність антропосоціогенезу;
- оцінити місце людини в структурі буття.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Філософська концепція людини як основа науки про людину.
2. Історико-філософський огляд проблеми людини.
3. Проблема соціального, біологічного та духовного в людині.
4. Філософські концепції сенсу життя.
5. Антропосоціогенез та його комплексний характер.

Цільові навчаючі завдання:

1. Напрямок філософії, що вивчає людину, – це:

- a. онтологія
- b. феноменологія
- c. антропологія
- d. валеологія
- e. аксеологія

2. Ознаками людського в людині є:

- a. наявність біологічних ознак
- b. наявність розуму
- c. соціальність
- d. цілеспрямована діяльність
- e. здатність творити символи
- f. духовність

3. Сутність індивідуальності відображає:

- a. поняття, що відображає загальні риси людського роду, тобто характеризує родову істоту
- b. окремий представник людського роду, окрема взята людина
- c. людський індивід, узятий в аспекті його соціальних якостей
- d. неповторний, самобутній спосіб буття конкретної особи як суб'єкта самостійної діяльності

4. Чому праця людини безпосередньо пов'язана з мисленням? Аргументуйте свою відповідь.

5. Яка роль «біологічності» та «соціальності» у виникненні свідомості?

6. Розкрийте специфіку духовного в людині.

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. У чому полягає специфіка філософського аналізу проблеми людини?
2. Порівняйте концепцію людини в античній філософії, Середньовіччі та в епоху Ренесансу.
3. Як розглядалась концепція людини в європейській філософії?

4. Як розглядалась проблема людини в російській та українській філософіях?
5. Розкрийте проблему людини в теорії психоаналізу З. Фрейда.
6. Як співвідносяться соціальний та біологічний початок у людині?
7. Розкрийте сутність наступних понять «людина», «індивід», «особа», «особистість», «індивідуальність».
8. Які філософські концепції буття людини Вам відомі?
9. У чому полягає сенс життя у духовному досвіді людства?
10. Як співвідносяться поняття «гуманність» та «особистість»?

Теми рефератів:

1. Проблема життя та смерті у духовному досвіді людини.
2. Роль генів у долі людини.
3. Екзистенціалізм: людина та світ людини.
4. Проблема людини у східній філософії.
5. Людина як предмет філософії.
6. Філософія як самоусвідомлення людини.
7. Ідеал людяності й цінність людського буття.
8. Духовність як засіб і сенс життєдіяльності людини.
9. Життя як проблема людської рефлексії.
10. Самопізнання як таїнство.

Література:

1. Брюнинг В. Философская антропология // Западная философия (итоги тысячелетия). – Екатеринбург, 1997.
2. Казначеев В. П., Спиринов Е. А. Космопланетарный феномен человека. – Новосибирск, 1991.
3. Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990.
4. Кон И. С. В поисках себя: личность и самопознание. – М., 1984.
5. Кон И. С. Социология личности. – М., 1967.
6. Краткая философская энциклопедия. – М., 1994.
7. Налимов В. В. Спонтанность сознания. – М., 1997.
8. Причепий Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. – К., 2006.
9. Сорокин П. Человек. Цивилизация . Общество. – М., 1992.
10. Спиркин А.Г. Философия: Учебник для технических вузов. – М., 2002. – С.14–52.
11. Философия//Учеб. Пособие для вузов/ Под ред. В.П.Кохановского. – Ростов-на-Дону, 1998. – С. 125–162.
12. Философия: Учебник для вузов/ Под общей ред. В.В.Миронова. – М., 2005. – С.435–460.
13. Философия: Учебник/ Под ред. В.Д.Губина, Т.Ю.Сидориной и др. – М., 1996. – С.133–152.
14. Філософія / Підр. для медич. вузів // За ред. М.В.Попова, О.О.Закордонця. – К. – Х., 2005. – 488 с.
15. Філософія/ Навч. посіб.// За ред І.Ф.Надольного. – К., 2004. – 584 с.
16. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 1989.
17. Фромм З. иметь или быть? – М., 1990.
18. Шеллер М. Положение человека в космосе // Избранные произведения. – М., 1994.
19. Шопенгауер А. Афоризмы житейской мудрости. – М., 1990.

Тема 11. СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ. ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ У ЦІННІСНОМУ ДИСКУРСІ

Ключові слова: людина, свобода, сенс життя, цінність, особистість, гедонізм, конформізм, альтруїзм, оптимізм, песимізм, творчість, життя, об'єкт і предмет медицини, біологічне, соціальне, лікар, пацієнт, смерть.

Актуальність теми. Проблема людини набуває особливої значущості і актуальності у сучасну епоху. Це обумовлено тим, що ця проблема поєднує у собі такі питання як сенс буття, співвідношення біологічного та соціального в людині. Окремим питанням стоїть проблема цінності людського життя, що має велике значення для практичної медицини. Важливе місце у взаємозв'язку філософії та медицини посідає проблема життя як цінності. Вона має як етичний, так і медичний вимір, а тому визначає актуальність вивчення даної теми.

Загальна мета: проаналізувати основні філософські концепції щодо сутності людини та сенсу її буття, визначити особливості кожної з них і показати їх відмінності. Показати значущість проблеми життя людини як цінності на індивідуальному та суспільному рівнях.

Конкретні цілі:

- виділити основні філософські концепції сутності людини та сенсу її буття;
- показати цінності людського існування;
- проаналізувати різноманітні підходи до розуміння сенсу буття людини;
- розкрити цінність людського життя;
- визначити вищі цінності та їх роль в житті людини;
- розкрити зміст та сутність поняття «життя» у філософському, історико-філософському та медичному аспектах;
- визначити співвідношення понять «життя» та «смерть».

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Сенс життя та призначення людини.
2. Сутність філософських підходів до визначення сенсу буття людини.
3. Творчий характер життєдіяльності людини.
4. Життя людини як цінність в історико-філософському вченні.
5. Філософське та медичне розуміння поняття «цінність життя».
6. Актуальні проблеми життя як цінності в українському суспільстві та в медицині. Моральне право та відповідальність лікаря за життя пацієнта.

Цільові навчаючі завдання:

1. Чому проблема сенсу життя є однією з «вічних» у філософії?
2. Сенс життя споконвічно існує в глибинах самого життя. В цій позиції відображена точка зору наступного підходу:
 - a. релігійного
 - b. матеріалістичного
 - c. ідеалістичного
 - d. марксистського

3. Сутність гедоністичної концепції сенсу життя людини полягає в:

- a.* прагненні до слави
- b.* задоволенні, насолоді
- c.* свободі
- d.* тому, що життя не має ніякого сенсу

4. Сутність альтруїстичної концепції сенсу життя полягає в:

- a.* житті заради себе
- b.* житті заради інших людей, прагнення до самопожертви
- c.* житті заради збагачення
- d.* житті заради успіху

5. В.Е. Франкл переконує нас, що все наше життя має сенс, і воно зберігає цей сенс у будь-яких умовах і за будь-яких обставин. Навіть така трагічна тріада, як страждання, вина і смерть, може бути перетворена у щось позитивне. Чи згодні Ви з такою точкою зору? Обґрунтуйте свою відповідь.

6. «... в житті немає іншого сенсу, окрім того, який людина придає йому, розкриваючи свої сили, живучи плідотворно, досягти щастя шляхом повної реалізації, обдаровання, що складає її особистість» (Э. Фромм). Чи задовольняє Вас така точка зору? Аргументуйте свою позицію.

7. «Турбуватися слід не про те, щоб жити довго, а про те, щоб прожити вдоволено... Чи багато радості прожити вісімдесят років у бездіяльності? Така людина й не жила, і забарилася серед живих, і не пізно померла, а довго помиралася... Проте для зайнятого справами, клянусь, день не буває надто довгим. Продовжимо собі життя! Адже сенс і головна ознака його – діяльність» (Сенека). Чи відповідає ця точка зору Вашій позиції на сенс життя? Якщо ні, дайте свою відповідь.

8. Сутність теологічного сенсу життя полягає в:

- a.* реалізації родової сутності
- b.* активній співучасті у Боголюдському житті
- c.* зусиллі жити з Христом і у Христі
- d.* прагненні до відчуженості у житті

9. Античний філософ, який висловив думку про необхідність надавати перевагу матеріальним радощам життя, – це:

- a.* Сократ
- b.* Аристотель
- c.* Платон
- d.* Епікур

10. Ідея благоговіння перед життям належить:

- a.* І. Канту
- b.* К. Марксу
- c.* А. Швейцера
- d.* М. Бердяєву

11. Поясніть вислів китайського філософа Конфуція: «Усім зрозуміла радість життя, але не усім – його гіркота. Усім зрозуміла старість, але не усім – її свобода. Усім зрозумілий страх смерті, але не усім – її спокій».

12. Як Ви розумієте вислів індійського письменника Абул Азада: «Саме легке в житті – померти, а саме важке – жити»?

13. Російський філософ І. Ільїн стверджував, що спроба бачити сенс життя в самому житті позбавлена здорового глузду. Чи існують, на Вашу думку, цінності, що стоять вище цінності самого життя людини?
14. Чи може людина лишати життя іншу людину? Якщо так, то в яких випадках? Наведіть приклади.
15. Людина має право на життя. Та чи має вона право на смерть? Наведіть аргументи «за» та «проти».

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. В чому полягає сутність і призначення людини?
2. Як Ви розумієте поняття «сенс життя»?
3. Які існують погляди на сенс життя?
4. Як змінювалися погляди на сенс життя протягом історії?
5. У чому виявляється творчо-альтруїстична концепція сенсу буття людини?
6. Визначте престижну концепцію сенсу буття людини.
7. Як конформізм розглядає сенс буття?
8. Що таке гедонізм?
9. Чим характеризується сутність теологічного сенсу життя людини?
10. Як релігія і філософія вирішують проблему життя?
11. Що таке життя? Які визначення життя Ви можете дати?
12. Який зміст поняття „сенс життя людини”? Звідки воно виникає?
13. Якими основними категоріями презентується зміст життя?
14. Як цінність життя розглядається філософією і медициною?
15. Назвіть спільні принципи прийняття етичних і медичних рішень щодо проблеми життя людини.
16. У чому полягають глобальні проблеми сучасності та проблеми цінності життя людини?
17. У чому полягає моральне право та відповідальність лікаря за життя пацієнта?
18. Які особливості ставлення до проблеми «життя як цінності» в світі у XX та XXI столітті, у сучасній Україні?

Теми рефератів:

1. Філософія про сенс людського буття.
2. Феномен внутрішньої свободи людини.
3. Проблема сенсу життя в античній філософії.
4. Смісложиттєва проблема за В. Франклом.
5. Проблема життя і смерті у духовному досвіді людства.
6. Християнська доктрина сенсу життя людини.
7. Проблема сенсу життя людини у Середньовіччі.
8. Екзистенціалізм про сенс життя людини.
9. Світові релігії про сенс життя.
10. Гуманістичний сенс буття людини.
11. Життя людини як вища цінність.
12. Життя: право чи обов'язок?
13. Проблема цінності життя людини: етичний та медичний аспекти.
14. Потреби та інтереси людини як віддзеркалення його ціннісних уявлень.

15. Проблема добра і зла в ціннісному вимірі життя людини.
16. Цінність життя людини в глобальному вимірі.
17. Проблема індивідуального життя і здоров'я людини.
18. Суїцид в життєво-ціннісному ракурсі.

Література:

1. Алексеев В.П., Панин А.В. Философия: Учебник. Издание 3-е. – М.: «Проспект», 2000. – 608 с.
2. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. – М., 1992.
3. Бодрийяр, Жан. Символический обмен и смерть. – М., 2000.
4. Веркор. Люди или животные? – М., 1957
5. Жизнь земная и последующая. – М., 1991.
6. Звиревич В.Т. Обожение человека в античности. – Екатеринбург, 2000.
7. Йеротич Вл. Психологическое и религиозное бытие человека. – М., 2003.
8. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. Учебник для вузов. – М.: Логос, 2005.
9. Кутырёв В.А. Человек XXI века: уходящая натура // Человек. – 2001. – № 1.
10. Малахов В.А. Этика: курс лекций: навч. посіб. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
11. Моисеева Н.А., Сорокикова В.И. Философия: краткий курс. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
12. Проблема человека в западной философии. – М., 1988.
13. Радугин А.А. Философия: курс лекций. – 2-е изд. – М.: Центр, 2004. – 336 с.
14. Сержантов В.Ф. Человек, его природа и смысл бытия. – Л., 1990.
15. Спиркин А.Г. Философия. – М., 2008
16. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М., 1987.
17. Філософія //Підр. для медич. вузів /За заг. Ред. М.В. Попова, О.О. Закордонця, – К.-Х., ВІШ «Контраст», 2005. – 488 с.
18. Філософія //Підручник /За заг. ред. М.І. Горлача, Е.М. Мануйлова. – Х., Модуль Всесвіту. – 2001. – 664 с.
19. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990.
20. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М., 1994.
21. Фромм, Эрих. Человек для себя. Исследования психологических проблем этики. – Минск, 1992.
22. Человек. Общество. Культура. – М., 2000.
23. Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М., 1992.

Тема 12. СУСПІЛЬСТВО ЯК МАТЕРІАЛЬНА СИСТЕМА

Ключові слова: суспільство, система, джерела розвитку суспільства, розподіл праці, принцип історизму, історичний розвиток суспільства, коеволюція, прогрес суспільства, суспільне та особисте, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, історичний вибір суспільства.

Актуальність теми. Оскільки кожна людина є невід'ємною частиною суспільства, дуже важливим є розуміння як основних принципів, за якими твориться, функціонує та розвивається суспільство, так і безпосередньо самого місця, яке посідає людина у

соціумі. Особливо актуальною ця тема є саме сьогодні – в епоху кардинальних соціокультурних змін, що відбуваються з людською цивілізацією, у період, коли на перший план виходять проблеми розвитку суспільства, його перспектив та шляхів прогресу.

Загальна мета: здійснити філософський аналіз суспільства, його структури та тенденцій розвитку, охарактеризувати взаємозв'язок суспільства з природою, а також місце людини у соціумі.

Конкретні цілі:

- представити філософський підхід до аналізу суспільства;
- проаналізувати взаємозв'язок суспільства з природою;
- охарактеризувати суспільство, його структуру та взаємозв'язок сфер суспільного життя;
- дослідити місце людини у суспільстві, її відносини з ним;
- охарактеризувати проблему розвитку суспільства та критеріїв соціального прогресу.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Суспільство як об'єкт філософського аналізу. Специфіка філософських наук та філософських напрямів, що вивчають суспільство.
2. Взаємозв'язок природи та суспільства.
3. Структура суспільства. Специфіка взаємозв'язків та взаємовідношень структурних елементів суспільства. Сфери суспільного життя.
4. Людина як центральна ланка соціальної системи, носій об'єктивного та суб'єктивного у суспільстві. Взаємовідношення особистості та суспільства.
5. Проблеми розвитку суспільства. Соціальний прогрес: суб'єктивні та об'єктивні критерії.

Цільові навчаючі завдання:

1. Які відмінності у вивченні суспільства у соціології та філософії Ви можете назвати?
2. Напрямок філософії, що пов'язує розвиток суспільства з проявом людської духовно-вольової активності, – це:
 - a. матеріалізм
 - b. натуралізм
 - c. фаталізм
 - d. об'єктивний ідеалізм
 - e. суб'єктивний ідеалізм
3. Що означає словосполучення «історичний вибір суспільства»?
4. Чому протиріччя природної та культурної організації людини можна назвати джерелом розвитку суспільства?
5. Коеволюція – це:
 - a. погляди відносно еволюції суспільства
 - b. сукупність теорій про гармонійну еволюцію людини
 - c. сукупність поглядів про гармонійний розвиток еволюційної взаємодії суспільства та природи

6. Чому суспільство можна представити у вигляді системи? Аргументуйте свою відповідь.
7. Охарактеризуйте проблему взаємовідношення суспільного та особистого?
8. Філософ, який розглядав суспільство як таке, що прогресує (регресує), – це:
 - a. Сократ
 - b. Аристотель
 - c. Гегель
 - d. Ясперс
 - e. Фома Аквінський
 - f. Кант
9. Концепції індустріального суспільства пропонують як основу соціального прогресу:
 - a. розвиток екологічних знань
 - b. стихійне поєднання розуму та почуттів
 - c. політичне єднання суспільства
 - d. зміну технологічних епох

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Яка з філософських наук предметно вивчає суспільство? У чому полягає специфіка такого вивчення? Що вивчає філософія історії?
2. Що таке суспільство?
3. Як матеріалізм трактує історичний розвиток суспільства?
4. Яку роль у розвитку суспільства відіграє природа?
5. Яку роль у розвитку суспільства відіграв розподіл праці?
6. Які основні структурні елементи суспільства Ви можете назвати?
7. Яким чином сфери суспільного життя пов'язані одна з одною?
8. У чому полягає концепція інформаційного суспільства?
9. Які об'єктивні та суб'єктивні критерії суспільного прогресу Ви могли б назвати?

Теми рефератів:

1. Суспільство як об'єкт філософського аналізу.
2. Суспільство як система.
3. Історичний розвиток суспільства: підходи до аналізу.
4. Структура суспільства: філософський аналіз.
5. Людина – природа – суспільство.
6. Специфіка постіндустріального суспільства.
7. Інформаційне суспільство: філософський аналіз.
8. Прогрес чи регрес: аналіз сучасного соціуму та його перспектив.

Література:

1. Введение в философию: учебник для вузов. Ч. 2., под ред. Фролова И.Т. – М.: Политиздат, 1989. – 639 с.
2. Горбань А.В. Этапы взаимодействия общества и природы (социально-философский анализ) // Доступно на: <http://www.crimea.edu/tnu/magazine/culture/culture06/index.html>
3. Невлева И.М. Философия: учебное пособие. – Харьков: Консум, 2001. – 432 с.
4. Общество: основы философского анализа / под общей ред. Ф.С. Файзуллина //

Доступно на: <http://fiziki.uniyar.ac.ru/educate/lectures/philosophi/topic10.html>

5. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія. – К.: Академвидав, 2006. – 592 с.
6. Рейман Л.Д. Информационное общество и роль телекоммуникаций в его становлении // Вопросы философии. – 2001. – № 3.
7. Философия. Под общей ред. акад. В.Г. Кременя, проф. Н.И. Горлача. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.
8. Философия: курс лекций / под общей ред. В.Л. Калашникова. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 384 с.
9. Философия: учебник для вузов (под ред. В.П. Кохановского). – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 576 с.
10. Філософія: навчальний посібник / за заг. ред. Ю.В. Осічнюка. – К.: Атіка, 2003. – 464 с.
11. Філософія: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.

Тема 13. ДУХОВНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

Ключові слова: духовність, бездуховність, духовне життя, духовний розвиток, духовні цінності, духовний світ, духовні потреби, духовна діяльність, носії духовності, індивідуальна свідомість, суспільна свідомість, ідеологія.

Актуальність теми. Феномен духовності та духовного життя є одним із найважливіших аспектів функціонування будь-якого суспільства, індивіда та людства як такого. Розуміння природи, сутності, форм та функцій духовного життя робить більш глибоким уявлення про людину й суспільство та про особливості їхньої життєдіяльності й розвитку, а також стимулює до аналізу проблеми сенсу життя.

Загальна мета: охарактеризувати сутність духовного життя суспільства через аналіз її природи, структури, функції та форми, а також представити можливі шляхи розвитку духовного світу індивіда та духовного життя суспільства.

Конкретні цілі:

- охарактеризувати сутність та структуру духовного життя суспільства;
- охарактеризувати сутність суспільної свідомості;
- представити особливості тлумачення «духовного життя» з позиції релігії, мистецтва, культури, філософії та науки;
- охарактеризувати структуру духовного життя суспільства;
- розкрити взаємозв'язок духовного життя суспільства з такими феноменами, як духовний світ індивіда, індивідуальна свідомість, суспільна свідомість, духовні цінності та ін.;
- представити позиції матеріалізму та ідеалізму щодо співвідношення суспільної свідомості та суспільного буття;
- дослідити місце медицини у духовному житті суспільства.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Природа, сутність та структура духовного життя суспільства.
2. Духовне життя з позиції релігії, мистецтва, культури, філософії та науки.

3. Сутність та структура «духовного світу індивіда» та його взаємозв'язок із духовним життям суспільства.
4. Зв'язок духовного життя суспільства з суспільною свідомістю.
5. Структура, форми та функції суспільної свідомості.

Цільові навчаючі завдання:

1. **Що таке духовний світ у широкому сенсі?**
2. **Як, на Вашу думку, співвідносяться матеріальний та духовний світ.**
3. **Як пов'язані між собою духовний світ та духовне життя?**
4. **У чому полягає особливість релігійного розуміння духовності? Відповідь обґрунтуйте.**
5. **Яким чином пов'язані духовне життя суспільства та суспільна свідомість?**
6. **До структури духовного життя не належить:**
 - a. духовний розвиток
 - b. духовні цінності
 - c. духовні відносини
 - d. духовні потреби
7. **Правильним судженням про сутність теоретичної свідомості є:**
 - a. теоретична свідомість стихійно виникає у процесі повсякденної практики людей
 - b. теоретична свідомість відображає суттєві зв'язки та закономірності оточуючого середовища
 - c. теоретична свідомість знаходить своє відображення у науці
 - d. теоретична свідомість у реальному житті абсолютно не пов'язана з буденною
8. **Правильним судженням про сутність ідеології є:**
 - a. ідеологія включає різноманітні програми дій та механізми розповсюдження сформованих установок
 - b. ідеологія завжди народжується у політичній сфері суспільства
 - c. ідеологія виникає стихійно з повсякденної реальності
 - d. ідеологія є складним духовним утворенням
9. **Яку роль у духовному житті суспільства відіграє медицина?**
10. **Яке місце у структурі суспільної свідомості посідає медицина? Дайте розгорнуту відповідь.**

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. У чому полягає головна проблема визначення поняття «духовність»?
2. Дайте визначення поняття «духовний світ» у широкому та вузькому значенні.
3. Розкрийте структуру духовного життя суспільства.
4. Як пов'язані між собою духовне життя суспільства та суспільна свідомість?
5. Як пов'язані між собою індивідуальна свідомість та духовний світ індивіда?
6. Яка природа суспільної свідомості?
7. Розкрийте сутність суспільної свідомості як складного соціального феномену.
8. Як взаємопов'язані суспільне буття та суспільна свідомість?
9. Охарактеризуйте основні структурні елементи суспільної свідомості?
10. Надайте класифікацію форм суспільної свідомості.
11. Назвіть основні функції суспільної свідомості та коротко охарактеризуйте кожену.

Теми рефератів:

1. Духовність як соціо-культурний феномен.
2. Духовний світ індивіда та духовне життя суспільства.
3. Духовна діяльність людини.
4. Створення та споживання духовних цінностей.
5. Індивідуальний та суспільний духовний розвиток.
6. Суспільна свідомість як основа духовного життя суспільства.
7. Суспільна свідомість як складне соціальне явище.
8. Суспільна свідомість та її структура.
9. Суспільне буття та суспільна свідомість.
10. Форми суспільної свідомості.

Література:

1. Введение в философию: учебник для вузов. Ч. 2., под ред. Фролова И.Т. – М.: Политиздат, 1989. – 639 с.
2. Иванова Т.В. Экологические ценности в общественном сознании // Доступно на: http://www.portalus.ru/modules/psychology/rus_readme.php?subaction
3. Идеальные представления, существующие в общественном сознании, и их использование в предстоящих предвыборных кампаниях // Доступно на: <http://bibliopsy.mospsy.ru/stat2.html>
4. Индивидуальное и общественное сознание // Доступно на: http://revolution.allbest.ru/philosophy/00000970_0.html
5. Киселёв Г.С. Современный мир и «новое» религиозное сознание // Вопросы философии. – 2000. – № 6.
6. Компьютерные игры и общественное сознание // Доступно на: http://www.darkdeal.ru/readarticle.php?article_id=44
7. Макушинский А. Современный «образ мира»: действительность // Вопросы философии. – 2002. – № 6.
8. Невлева И.М. Философия: учебное пособие. – Харьков: Консум, 2001. – 432 с.
9. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія. – К.: Академвидав, 2006. – 592 с.
10. Философия: курс лекций / под общей ред. В.Л. Калашникова. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 384 с.
11. Философия: учебник для вузов (под ред. В.П. Кохановского). – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 576 с.
12. Філософія: навчальний посібник / за заг. ред. Ю.В. Осічнюка. – К.: Атіка, 2003. – 464 с.
13. Філософія: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 56 с.

Тема 14. КУЛЬТУРА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА. ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІСТИКИ

Ключові слова: культура, цивілізація, аксіологія, цінності, оцінка, переоцінка, ціннісні орієнтації, норми, відповідальність, глобалізація, футурологія; глобальні проблеми, криза, споживання, ресурси, прогрес, уніфікація, ізоляціонізм.

Актуальність теми. Важливість даної теми обумовлена підвищенням ролі культури як досягнення цивілізації, актуальності ціннісних відношень і ціннісних орієнтацій у житті сучасного суспільства та людини. Теорія цінностей пов'язана з груповими проблемами людського буття. Людина не просто пізнає предмети та явища дійсності, а й оцінює їх з точки зору своїх потреб та інтересів. У той же час споживацьке ставлення до оточуючого середовища залишає людство перед перспективою глобальної кризи, що вимагає підвищеної уваги до глобальних проблем сучасності і формування нових більш відповідальних та гуманістично спрямованих орієнтацій серед молоді та майбутніх науковців.

Загальна мета: охарактеризувати культуру як філософську проблему, визначити роль культури і цінностей в житті людини. З'ясувати феномен культури як системи цінностей, символів та звичаїв. Окреслити значення глобалізаційного процесу, тенденції розвитку суспільства у майбутньому. Охарактеризувати глобальні проблеми сучасності і міру загальної та індивідуальної відповідальності у перспективі їх вирішення.

Конкретні цілі:

- проаналізувати культуру як духовно-практичне виявлення історії розвитку людського суспільства;
- розкрити зміст поняття «культура» як досягнення цивілізації;
- визначити співвідношення понять «культура» та «цивілізація»;
- розкрити зміст та сутність понять «аксіологія» та «цінність»;
- визначити механізм оцінювання об'єктів у процесі конкретно-чуттєвого пізнання;
- проаналізувати як відбуваються оцінка, переоцінка, формування ціннісних орієнтацій та ціннісних норм;
- провести класифікацію цінностей за різними ознаками;
- пояснити єдність людини та культури;
- визначити особисту відповідальність лікаря за культурний рівень своєї соціальної та професійної діяльності;
- розкрити значення терміну і пояснити значення процесу глобалізації;
- окреслити і обговорити деякі з подальших тенденцій розвитку суспільства;
- ознайомити студентів із поняттям «глобальна проблема» і обговорити сутність «споживацького» ставлення до навколишнього світу.

I. Теоретичні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Культура як форма людських цінностей та спосіб самореалізації індивідів у суспільстві, спосіб їх буття. Культура як передумова і зміст цивілізації та відносно автономна сфера суспільного виробництва.
2. Духовна культура людства як відображення суспільного буття, історичного досвіду та вищий регулятор соціальної діяльності людей. Духовні цінності як форма ідеального (духовного) освоєння світу та людини, як сукупність знань, традиції, система освіти та виховання, мова та засоби духовної комунікації.
3. Розвиток культури та проблема її кризи в сучасному суспільстві.
4. Взаємозв'язок понять «культура» та «цивілізація».

5. Культура та загальнолюдські цінності. Сутність і зміст цінностей та ціннісних орієнтацій. Аксиологія як філософське вчення про цінності.
6. Класифікація цінностей. Вищі цінності та їх роль у житті суспільства і людини.
7. Філософські аспекти глобалістики. Соціокультурні тенденції сучасності.
8. Глобальні проблеми та можливі шляхи їх подолання. Особиста відповідальність людини перед майбутнім.

Цільові навчаючі завдання:

1. У чому, на Вашу думку, полягає різниця між культурною та інтелігентною людиною?

2. Аксиологія – це поняття, що означає:

- a. філософське вчення про мораль
- b. філософське вчення про загальнозначущі принципи, які визначають напрямки діяльності людини та мотивацію його вчинків
- c. сукупність правил і норм поведінки, якими люди керуються у житті

3. Ознаки, що характеризують сутність цінності:

- a. цінність – це функціональне відношення предметів до людини
- b. цінність є соціальна, а не природна властивість об'єкта
- c. поза потребами людей цінностей не існує
- d. предмет, про існування якого людина нічого не уявляє
- e. оцінювання – є емоційно-чуттєве відображення дійсності
- f. цінність – є засіб вираження свободи людини

4. Чи можуть цінності (наприклад, такі, як «автомобіль», «освіта», «захід сонця») бути водночас і метою, і засобом? Обґрунтуйте свою відповідь.

5. З точки зору системності, цивілізація – це:

- a. сукупність предметів матеріальної культури
- b. суспільство, що має свою специфічну культуру
- c. надкультурне створення, що пов'язане єдиними принципами устрою життя

6. Яким чином цінності та ціннісні орієнтації можуть віддзеркалювати сутність людини? Обґрунтуйте свою відповідь.

7. Оцінка – це поняття, що означає:

- a. характеристику рівня знань тих, хто навчається
- b. визначення вартості цінності
- c. процес суб'єктивного визначення цінності
- d. баланс оцінювань, прийнятих у суспільстві

8. Як Ви розумієте вислів І. Канта щодо оцінювання явищ: «Один, дивлячись у калюжу, бачить в ній бруд, а інший – зірки, що в ній віддзеркалюються»?

9. Філософія культури – це розділ філософії, що досліджує:

- a. сутність і значення культури
- b. культурну творчість людства
- c. моральну культуру
- d. проблеми людства та релігії

10. Вища мета культури - це:

- a. створення умов для формування особистості
- b. вироблення алгоритму творчості
- c. людина як особистість
- d. сама культура як самоціль

- 11. Як Ви розумієте вислів І. Канта: «Дій так, щоб ти завжди відносився до людства як до мети, і ніколи не відносився б до нього, як до засобу».**
- 12. Актуальними проблемами, вирішення яких можливе лише об'єднанням зусиль всієї світової спільноти, є:**
- глобальні проблеми
 - проблеми демілітаризації
 - екологічні проблеми
 - енергетичні проблеми
- 13. Сучасне суспільство характеризується:**
- культурним ізоляціонізмом
 - культурним катастрофізмом
 - культурним плюралізмом
 - культурним негативізмом
- 14. Глобальною проблемою сучасного світу не є:**
- проблема війни та миру
 - екологічна криза
 - паливна проблема
 - демографічна криза
 - моделювання альтернативних реальностей
- 15. Сучасною тенденцією соціального буття, що проявляється як зростаюча взаємозалежність різних світових регіонів і веде до встановлення нового світового устрою, є:**
- гуманізація
 - глобалізація
 - технологізація
 - віртуалізація
- 16. Найбільш перспективним для людства XXI ст. є:**
- діалог «локальних культур»
 - соціально-культурний ізоляціонізм
 - загальноцивілізаційна єдність при збереженні соціокультурного різноманіття
- 17. Римський клуб – це об'єднання:**
- вчених, залучених до розробки цифрового обладнання
 - вчених для вирішення локальних проблем тієї чи іншої країни
 - меценатів Італії
 - вчених для вирішення глобальних проблем сучасності
- 18. Для вирішення глобальних проблем сучасності необхідно:**
- уніфікувати національні культури
 - припинити дослідження космосу
 - знижити темп науково-технічного прогресу
 - змінити споживацьке ставлення людини до природи
- 19. Різноманітні дослідження майбутнього суспільства називаються:**
- футурошоком
 - футурологією
 - есхатологією
 - футуризмом

II. Навчальні завдання для самостійної роботи

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Визначте поняття «цивілізація» та «культура», їх співвідношення.
2. В чому полягає єдність людини та культури?
3. Як Ви розумієте думку про те, що культура – це форма самореалізації й саморозвитку людини?
4. У чому полягає проблема кризи культури в сучасному суспільстві?
5. У чому полягає особиста відповідальність лікаря за культурний рівень своєї соціальної та професійної діяльності?
6. Що вивчає філософське вчення, що має назву аксіологія?
7. Що таке цінності?
8. Охарактеризуйте поняття «природні цінності» та „предметні цінності».
9. Визначте зміст та сутність понять «цінність», «оцінка», «переоцінка», «ціннісна орієнтація».
10. Як відбувається процес оцінки та переоцінки при орієнтації на цінності?
11. На які вищі цінності орієнтує гуманістичний світогляд?
12. Визначте співвідношення понять «культурна людина» та «інтелігентна людина».
13. Класифікуйте цінності та охарактеризуйте їх основні види.
14. Як Ви розумієте поняття «свобода» і «відповідальність» у ставленні до суспільних цінностей?
15. Що таке глобалізація?
16. Які глобальні проблеми Ви знаєте? Охарактеризуйте їх та можливі шляхи їх вирішення.
17. У чому полягають недоліки уніфікації культурного простору?
18. Які футурологічні концепції Вам відомі? Що з перспектив розвитку суспільства здається Вам найбільш вірогідним?
19. Окресліть переваги та недоліки програми демілітаризації.
20. На Вашу думку, як майбутнього лікаря-фахівця, чи є здоров'я нації запорукою подолання демографічної кризи?
21. Які національні програми подолання демографічної проблеми Вам відомі?

Теми рефератів:

1. Культура та загальнолюдські цінності.
2. Філософія культури.
3. Культура і цивілізація.
4. Аксіологія – філософське вчення про цінності.
5. Сутність і зміст цінностей і ціннісних орієнтацій.
6. Гуманістичний світогляд про цінності.
7. Роль вищих цінностей в житті людини і суспільства.
8. Матеріальні і моральні цінності: вибір людини.
9. Обрані цінності – дзеркало сутності людини.
10. Цінності як мета і як засіб.
11. Цінність як засіб вираження свободи людини.
12. Цінності сучасної молоді.
13. Проблема індивідуального життя і здоров'я людини.
14. Потреби та інтереси людини як віддзеркалення його ціннісних уявлень.
15. Філософські і біологічні аспекти проблеми проміжної ланки в процесі становлення людини.

16. Культурна традиція та духовне здоров'я людини.
17. Розвиток культури та проблеми її кризи в сучасному суспільстві.
18. Глобальні проблеми людства та шляхи їх подолання.
19. Світ як супермаркет. Особливості сучасного світосприйняття.
20. Інтернет і глобалізація.
21. Інтернет. Безмежність спілкування чи його криза?
22. Фастфуд з національним колоритом. Перспективи «локальних» культур у XXI ст.

Література:

1. Алексеев В.П., Панин А.В. Философия: Учебник. Издание 3-е. – М.: «Проспект», 2000. – 608 с.
2. Блинников Л.В. Великие философы. Словарь-справочник. – М.: Логос, 1999.
3. Гусейнов А.А., Апресян Р.Г. Этика: Учебник. – М.: Гардарики, 2005. – 472 с.
4. Железнов Ю.Д. Представления об Истине, Добре и Красоте как основе взаимопонимания конфессий // Философские науки. – 2003. – № 9.
5. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. Учебник для вузов. – М.: Логос, 2005.
6. Капарашвили М.Д. Парадигма мышления и системы ценностей//Философские науки. – 2003. – № 8.
7. Кутырёв В.А. Человек XXI века: уходящая натура//Человек. – 2001. – № 1.
8. Лобковиц Н. Что такое «личность»? //Вопросы философии. – 1998. – № 2.
9. Моисеева Н.А., Сороковикова В.И. Философия: Краткий курс. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
- 10.Новиков Д.В. Христианское учение о человеке //Человек. – 2001. – № 1.
- 11.Прохоров Б.Б. Наука о счастье //Человек. – 2001. – № 5.
- 12.Радугин А.А. Философия: курс лекций. – 2-е изд. – М.: Центр, 2004. – 336 с.
- 13.Разин А.В. Основы нравственного самосознания //Человек. – 2001. – № 2.
- 14.Спиркин А.Г. Философия. – М., 2008.
- 15.Філософія //Підр. для медич. вузів /За заг. Ред. М.В. Попова, О.О. Закордонця. – К.-Х., ВІШ «Контраст», 2005. – 488 с.
- 16.Філософія //Підручник /За заг.ред. М.І. Горлача, Е.М. Мануйлова. – Х., Модуль Всесвіту. – 2001. – 664 с.
- 17.Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.

ЗМІСТ

Тема 1. СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ І ФІЛОСОФІЯ.....	3
Тема 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНІХ ЧАСІВ, СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ.....	6
Тема 3. ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ТА НОВІТНІХ ЧАСІВ	12
Тема 4. УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ: ВИНИКНЕННЯ, ЗВ'ЯЗКИ, ПЕРІОДИЗАЦІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	20
Тема 5. «БУТТЯ» І «МАТЕРІЯ» ЯК ФІЛОСОФСЬКІ КАТЕГОРІЇ	23
Тема 6. СВІДОМІСТЬ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ	27
Тема 7. ПІЗНАВАЛЬНЕ ВІДНОШЕННЯ ЛЮДИНИ ДО СВІТУ	29
Тема 8. НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ ТА ЙОГО СПЕЦИФІКА У МЕДИЦИНІ. ПІЗНАННЯ ЯК ТВОРЧІСТЬ. ТВОРЧІСТЬ У МЕДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	33
Тема 9. ДІАЛЕКТИКА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ТЕОРІЯ Й МЕТОД ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ	38
Тема 10. ЛЮДИНА У ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ.....	43
Тема 11. СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ. ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ У ЦІННІСНОМУ ДИСКУРСІ.....	46
Тема 12. СУСПІЛЬСТВО ЯК МАТЕРІАЛЬНА СИСТЕМА	49
Тема 13. ДУХОВНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА	52
Тема 14. КУЛЬТУРА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА. ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІСТИКИ.....	54